

Javna povijest Turopolja na primjeru Lukavca

Lacković, Luka

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:832702>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-05**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za povijest

Javna povijest Turopolja na primjeru Lukavca

Luka Lacković
mentorica:
dr. sc. Silvija Pisk

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Javna povijest	3
3. Plemenita općina turopoljska	5
4. Povijesni pregled Lukavca i arheološka istraživanja	9
5. Lukavec – provedene restauracije i mogućnost prenamjene	14
6. Lukavec kao edukativno-turistička lokacija	21
6.1 Primjer dobre prakse	28
6.2 Turopoljski banderij.....	32
7. Terenska nastava zavičajne povijesti	34
8. Lukavec u javnoj povijesti i kulturi sjećanja	42
9. Lukavec u javnom prostoru	44
10. Namjena Lukavca.....	48
11. Zaključak	50
12. Bibliografija	52
13. Popis slikovnih prikaza.....	55
14. Sažetak.....	57
15. Summary.....	58

1. Uvod

Lukavec je jedina zidana utvrda u Turopolju te je ujedno i jedina preostala građevina obrambenog karaktera na tom području. Nalazi se nedaleko od Zagreba, u istoimenom naselju, koje se nalazi u sastavu grada Velike Gorice. Utvrda je jedna od najstarijih građevina u Turopolju, starosti preko 250 godina i kao takva je vrlo reprezentativna zbog čega ima potencijala za razvoj turizma ili raznih manifestacija koje bi bile edukativnog, zabavnog ili nekog drugog sadržaja. Ovaj rad pokušat će prikazati povijest Lukavca i način na koji je Lukavec korišten u određenim povijesnim razdobljima, ali isto tako dati će prijedloge za moguće buduće uporabe uspoređujući još neke slične lokacije u Hrvatskoj. Kroz dio koji govori o javnoj povijesti pokušat će se utvrditi na koji način bi takve lokacije trebale biti korištene i prezentirane u javnosti. Također, ovaj rad donijet će detaljan pregled obnove Lukavca koje su se odvijale od početka devedesetih godina dvadesetog stoljeća. Jedan od prijedloga na koji bi Lukavec mogao biti iskorišten je terenska nastava u osnovnim školama ili gimnazijama. Osmišljena terenska nastava s materijalima koji bi trebali poslužiti učenicima prikazani su u ovom radu.

Temeljna odrednica rada je prikaz povijesti Plemenite općine turopoljske i pregled povijesti utvrde Lukavec, kao i usporedba s ostalim sličnim lokacijama kako bi došli do novih ideja i prijedloga koji bi tu lokaciju odredili kao novi edukativno-turistički centar koji se nalazi između dva velika hrvatska grada, Zagreba i Velike Gorice.

Do željenih rezultata doći će se analizom izvora i relevantne literature o Lukavcu i Turopolju. U istraživanje će se uključiti i rezultati arheoloških istraživanja koja su u nekoliko navrata provedena unazad dvadesetak godina i koji nam daju detaljne informacije i slike o izgledu i funkciji stare utvrde. Ciljevi rada su, kao što je već spomenuto, prikazati povijest Lukavca i samog Turopolja, odnosno dati prijedlog na koji bi se utvrda Lukavec u budućnosti trebala iskoristiti. Ključno pitanje diplomskog rada je *Kako bi utvrda Lukavec mogla doprinijeti razvoju edukativnog turizma?*

Izrada diplomskog rada temeljit će se na nekoliko metoda. Koristit će se metode analize, interpretacije i usporedbe različitih tipova izvora i literature. Izvori koji će se koristiti potječu iz razdoblja razvijenog srednjeg vijeka i 19. stoljeća, dok su literatura koja se koristi znanstveni

članci, knjige i ostali materijali koji su dostupni putem interneta. Koristit će se interdisciplinarni pristup, odnosno saznanja nekoliko različitih humanističkih znanosti.

Diplomski rad sastoji se od nekoliko cjelina. Dio koji nosi naslov *Javna povijest* donosi pregled razvoja javne povijesti od njezinih početaka u sredinom dvadesetog stoljeća do danas. Tamo se definira pojam javne povijesti i iznose zaključci nekih najpoznatijih znanstvenika koji se bave takvom vrstom povijesti. U sljedeća dva poglavlja, koja nose naslov *Plemenita općina turopoljska* i *Povijesni pregled Lukavca i arheološka istraživanja*, obrađuje se povijesni pregled. Čitatelj na taj način može lakše razumjeti temu i dobiti ideju na koji način bi se bogata povijest Turopolja mogla iskoristiti u komercijalne svrhe. Sljedeća tri poglavlja *Lukavec – provedene restauracije i mogućnost prenamjene*, *Lukavec kao edukativno – turistička lokacija* i *Terenska nastava zavičajne povijesti* donose konkretne ideje za razvoj utvrde Lukavca u budućnosti. U tim poglavljima navodi se detaljan pregled restauracija koje su u Lukavcu provođene od devedesetih godina dvadesetog stoljeća pa sve do danas, mogućnosti na koje bi se Lukavec mogao iskoristiti i prijedlozi za edukativne programe u Lukavcu. Također, donosi se zanimljivi pregled povijesti Turopoljskog luga, kojim je utvrda Lukavec omeđena, a koji bi se mogao uz Lukavec iskoristiti u razne edukativno-turističke svrhe. Preposljednje poglavlje koje je naslovljeno *Lukavec u javnoj povijesti i kulturi sjećanja* obrađuje odnos domaćeg stanovništva sa utvrdom, dok posljednje poglavlje donosi neke konkretne ideje o budućoj namjeni Lukavca. Na kraju rada nalaze se informacije o slikovnim prikazima i sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.

2. Javna povijest

Povijest je vrlo često tema raznih diskusija u društvu. Interes za povijest može se javiti u mnogim oblicima - posjete muzejima i povijesnim mjestima, filmovi i serije, knjige, festivali, razne komemoracije i sl. Povijest možemo gledati kao alat koji može pomoći ljudima da se suoče s današnjicom. Proučavajući povijest možemo dobiti odgovore na pitanja poput „Tko smo“, „Zašto radimo određene stvari?“ i sl. U raznim interpretacijama povijesti i povijesnih događaja često dolazi do zabuna. Povjesničari nisu uvijek uključeni u određena javna interpretiranja povijesti što može dovesti do krive slike prema nekim povijesnim događajima u društvu. Razlog tome može biti i utjecaj usmene tradicije, popularne kulture ili nekih političkih ideologija. Javnost često ne uzima u obzir interpretacije povjesničara koje su temeljene na kritičkim analizama i raznim primarnim izvorima. Moguće je da je se takav stav javnosti razvio zbog zatvorenosti starije historiografije. Povjesničari koji pripadaju starijoj historiografiji obično su cijeli svoj život posvetili znanstvenom radu, istraživanju i pisanju. Rezultati njihova istraživanja, koliko god bili važni i korisni, mogu biti kompleksni i nerazumljivi za čitatelje koji nisu povjesničari. Iz tog razloga povjesničari su na neki način bili izolirani od društva i društvenih događaja te nisu imali utjecaj među javnosti. Današnji povjesničari trebali bi nastojati promijeniti takav pristup i trebali bi pronaći ravnotežu između dva pristupa proučavanja povijesti. U današnje vrijeme povjesničar se ne bi trebao posvetiti samo arhivskom radu i istraživanju, već mora sudjelovati u javnom razumijevanju povijesti. Tu bi povjesničaru trebala poslužiti javna povijest kao pomoć. Međutim, pristup povjesničara prema javnoj povijesti je drugačiji u odnosu na tradicionalnu historiografiju. Prvi povjesničari koji su se bavili javnom povijesti bili su opozicija tradicionalnoj historiografiji, koja je često bila izolirana od javnosti.¹ Javna povijest je relativno novi koncept unutar historiografije koji se počeo razvijati u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, nakon Drugog svjetskog rata. Prvi kongres koji se bavio temama javne povijesti održan je 2005. godine na Ruskin koledžu u Oxfordu gdje je tema bila „Ljudi i njihova prošlost.“ Javna povijest najprije se počela razvijati u SAD-u, gdje je i danas najrazvijenija. Sukladno tome najviše literature koja se bavi tom tematikom je na engleskom jeziku.² Robert Kelley, američki povjesničar, sredinom sedamdesetih godina 20. stoljeća prvi je dao definiciju javne povijesti. Javna povijest je, prema Kelleyju, učenje povijesti

¹ Thomas Cauvin. *Public history – a textbook of practice*. (New York: Routledge, 2016.) 1-7.

² Paul Ashton i Hilda Kean, ur., *Public history and heritage today: People and their pasts* (New York: Palgrave, 2012.) 1-15.

van učionice, odnosno rad povjesničara i upotreba historiografskih metoda van akademske zajednice.³ Međutim, iako je Kelley dao definiciju, javna povijest nije jasno definirana. Postoje i neki zaključci koji javnu povijest smatraju subdisciplinom povijesne znanosti, ali možda bi bilo najbolje reći da je javna povijest interdisciplinarni predmet zato što povijest pokušava spojiti s drugim znanostima poput arheologije, etnologije, kulturne antropologije. Također, javna povijest omogućuje da se povijest i historiografija povežu i s turizmom, umjetnošću, sportom i raznim drugim područjima. Stoga bi se moglo reći da je zadatak javne povijesti proučavanje odnosa između društva i povijesti.⁴ Povjesničari koji se bave javnom povijesti ulažu veliku količinu rada i primjenjuju historiografske metode kao i u tradicionalnoj povijesnoj znanosti. Zbog toga je teško definirati razliku između tradicionalnog povjesničara i onoga koji se bavi javnom povijesti, ali treba istaknuti da se pisanje javne i popularne povijesti razlikuje od pisanja akademskih radova. Iako, kao što je već ranije rečeno, obje vrste pisanja zahtijevaju profesionalni pristup i veliku količinu istraživanja, javna povijest bi trebala biti napisana jednostavnijim rječnikom i stilom kako bi čitatelj, koji nije nužno profesionalni povjesničar, mogao pratiti temu. Povjesničari koji se bave javnom povijesti trebali bi pisati tekstove na način da ih čitatelj želi čitati. Moguće je da povjesničar bude i jedno i drugo. Štoviše, ne bi bilo loše da se svi povjesničari bave barem djelomično javnom povijesti kako bi se povijesna znanost približila javnosti i u konačnici popularizirala.⁵ Povjesničari koji se bave javnom povijesti mogu djelovati na razne načine. Javna povijest može se prezentirati kroz vojnu povijest i prezentiranje bitaka ili proučavanjem arhitekture i vizurama gradova i sl. Međutim, povjesničar tada mora imati određene vještine kako bi određenu lokaciju ili temu koju proučavaju mogli prezentirati u javnosti i/ili joj pronaći novu adekvatnu funkciju.⁶ Javna povijest daje značenje određenom mjestu.⁷ Zbog toga je važno da određene lokacije, poput arhitektonskih građevina, spomenika ili nekih drugih lokacija dobiju podršku javnosti i da budu predstavljene na ispravan način. Iz perspektive javne povijesti može se zaključiti da se javnost mora uključiti u povijesna istraživanja. Određene lokacije trebalo bi prezentirati javnosti jer u protivnom daljnje istraživanje, prezervacija ili obnova nemaju smisla. Upoznavanje javnosti s određenim projektima i povećanje interesa može donijeti određenu korist u obliku financiranja daljnjih istraživanja. Ali svejedno ključnu ulogu trebali bi odigrati povjesničari. U istraživanjima i

³ Thomas Cauvin. *Public history – a textbook of practice*. (New York: Routledge, 2016.) 10-12.

⁴ Filip Šimunjak. *Javna povijest – izazovi i mogućnosti* (online) (Povcast, 2021.), pristup 10.7.2023. <https://povcast.ffzg.unizg.hr/javna-povijest-izazovi-i-mogucnosti/>

⁵ Thomas Cauvin. *Public history – a textbook of practice*. (New York: Routledge, 2016.) 10-12.

⁶ Thomas Cauvin. *Public history – a textbook of practice*. (New York: Routledge, 2016.) 10-22.

⁷ Thomas Cauvin. *Public history – a textbook of practice*. (New York: Routledge, 2016.) 56.

očuvanju oni bi trebali voditi brigu o tome da lokacije poput građevina budu očuvane u izvornom obliku ili da im se odredi neka druga, nova funkcija, koja neće naštetiti ugledu ili izgledu.⁸

Važna komponenta u istraživanju i prezentiranju javne povijesti čine svjedočanstva i oralna povijest, obiteljska povijest i povijest svakodnevnog života. Takva vrsta povijest je u tradicionalnoj historiografiji bila zanemarivana. Svakodnevni život i povijest običnih ljudi počinje se proučavati tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Povjesničari tada počinju prikupljati oralnu povijest intervjuirajući ljude koji su sudjelovali u nekom događaju ili koji su preživjeli neki događaj poput Drugog svjetskog rata, boravka u koncentracijskim logorima i sl. Na taj način se prikupljaju individualna iskustva koja donose bolje razumijevanje prošlosti. Oralna povijest može biti izvor koji će dati odgovor na određenu problematiku čije rješenje ne možemo pronaći u tradicionalnoj historiografiji.⁹

3. Plemenita općina turopoljska

Plemenita općina turopoljska danas predstavlja udruhu koja ima povijesni, ali i folklorni karakter. Međutim, nekada je Plemenita općina turopoljska predstavljala zajednicu slobodnih plemića koji su zajedno živjeli i gospodarili Turopoljem i njegovim bogatstvima.

Prvi spomen Turopolja možemo naći već u razdoblju prije 11. stoljeća, odnosno prije osnutka zagrebačke biskupije i prije dolaska dinastije Arpadović na vlast. Turopolje, odnosno Turopoljci bili su organizirani u pleme ili župu kakve, prema starijoj hrvatskoj historiografiji nisu bile rijetkost na hrvatskom povijesnom prostoru. Nakon što je osnovana zagrebačka biskupija i nakon što su mađarski vladari zavlitali ovim teritorijem, Zagreb postaje središtem županije i nadbiskupije. Pod njegovu jurisdikciju pripalo je i Turopolje. Stanovnici Turopolja tada su pripadali u one višeg staleža, odnosno bili su nazivani jobagionima ili „nobiles castrenses“.¹⁰ Jobagioni ili „nobiles castrenses“, prevedeno na hrvatski jezik, značilo bi

⁸ Thomas Cauvin. *Public history – a textbook of practice*. (New York: Routledge, 2016.) 10-22.

⁹ Thomas Cauvin. *Public history – a textbook of practice*. (New York: Routledge, 2016.) 89-91.

¹⁰ Turopoljci su bili viši stalež i nazivani su „nobiles castrenses“, dok su oni nižeg staleža bili nazivani „castrenses“ ili „rusticus“ – Laszowski, 1910.

gradokmetovi. Oni su bili slobodni ljudi i bili su oslobođeni plaćanja poreza. U zamjenu za svoju slobodu Turopoljci su morali služiti vojsku i su imali još neke druge obaveze prema gradu Zagrebu.¹¹

Međutim, prvi spomen o Turopolju u smislu plemenite općine možemo pronaći malo kasnije, tek u 13. stoljeću. Tada je kralj Bela IV., 1225. godine, uzdigao nekoliko Turopoljaca među plemstvo i dodijelio im je zemlju. Navode se i njihova imena - Budum i njegova braća Ivan i Levća te njihove rođake Đuru, Ivana, sina Ladislavova, Pribislava, Nikolu, Dapča, Milovana, Roduša, Tola i Koskuta. Oni su uzdizanjem među redove plemstva postali kraljevi službenici. Također, Turopoljci su dobili pravo i na šumu – Turopoljski lug i posjed Odru. U kasnijim vremenima, u nekoliko sporova, 1249., 1255. i 1264. prava su im redovno potvrđivana. Prvi turopoljski statut izdan je samo nekoliko desetljeća nakon prve potvrde plemstva, već 1278. godine. Na saboru u Zagrebu, 21. lipnja iste godine, utvrđena su i popisana običajna prava i stare slobodine Turopoljaca. Tim povodom izdana je isprava od strane bana Nikole koja je ostala upamćena kao najstariji turopoljski statut, koji je sljedeće, 1279. godine, potvrdio kralj Ladislav na zahtjev turopoljskog župana Ladislava, sina Gumzinova.¹²

Turopoljci su držali do svojih prava i svaki novi vladar potvrđivao im je ista. Prvi put su zahtijevali od kralja Karla Roberta 1322. godine da im potvrdi povelju iz 1264. godine o posjedu Odra. Također, 1324. ban cijele Slavonije Nikola potvrdio im je prvi statut iz 1278. Statut su potvrdili ban Mikac Probavić 4. srpnja 1326. u Topuskom i kralj Karlo Robert 4. srpnja 1333. u Toplici pred turopoljskim županom Jakobom, sinom Vukote. Kasnije su potvrdu kralja Karla Roberta, na molbu turopoljskog župana Ivana, ponovno potvrdili ban Nikola Seča 5. ožujka 1347. i kralj Ludovik I. Veliki u Budimu 25. ožujka 1352., na molbu župana Jakše. Nakon toga, potvrdu svojih prava Turopoljci su dobili i od Margarete, kćeri njemačkog cara Ljudevita Bavorskog i udovice hercega Stjepana, koja je 1354. godine uputila povelju banu Nikoli Seču te zemaljskim službenicima i ubiračima poreza prema kojoj nalaže da se moraju poštovati prava i slobodine Turopoljaca. Potom su 1360. godine Turopoljci iz Mraclina tražili potvrdu svog plemstva iz 1271. godine od novog bana Leustakija. Turopoljski statut potvrđen je i 1364. godine od strane kralja Ljudevita Velikog zato što je kraljevski pečat za vrijeme rata u Bosni izgubljen.¹³

¹¹ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 45-47.

¹² Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 48-50.

¹³ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 50-51.

Nakon što je Karlo Drački imenovan hercegom Dalmacije i Slavonije i preuzeo vlast 1371. izdao je povelju 16. travnja iste godine kojom je naređeno svim županima i kaštelanima te zamjenicima istih da poštuju prava i slobode Turopoljaca prema ranije izdanoj potvrdi kralja Ljudevita Velikog iz 1364. godine. Nakon smrti kralja Ljudevita Velikog i izmjena koje su se odvijale na hrvatsko-ugarskom prijestolju, na vlast 1386. konačno dolazi Sigismund Luksemburški, koji je oženio Mariju, kćer Ljudevita Velikog. Turopoljci su u vrijeme vladavine Sigismunda Luksemburškog, uz pomoć zagrebačkog kaptola, 1408. godine prepisali svoju potvrdu iz 1255. godine koja im je davala pravo na posjed Odra. Međutim, nakon toga, već u prvoj polovici XV. Stoljeća za Turopoljce stižu nevolje. Već 1422. godine Turopolje prvi puta napadaju Osmanlije. Osmanski upadi potrajali su sljedećih sto pedeset, odnosno do kraja XVI. Stoljeća. Osim s Osmanlijama, Turopoljci su vodili borbe i s velikašima koji su polagali prava na zemljišta i imovinu koja je bila u vlasništvu plemenite općine. Prvenstveno to su bili medvedgradski gospodari, grofovi Celjski, a nakon njihova izumrća novi medvedgradski gospodar Ivan Tuz, koji su polagali pravo na neke turopoljske posjede i grad Lukavec.¹⁴ Nevolje za Turopoljce konačno završavaju 1553. godine kada je Nikola Zrinski vratio grad Lukavec u vlasništvo Turopoljcima.¹⁵ Nakon što je Lukavec vraćen u ruke Turopoljaca, oni su htjeli obnoviti svoje bratstvo kako bi obnovili i ojačali strukturu plemenite općine koja je bila oslabljena od učestalih borba s raznim velikašima. Turopoljci su se zato, predvođeni županom Matejom Slatinskim, 1560. godine na zagrebačkom kaptolu ponovno pobratimili i obnovili svoje staro bratstvo. Tada su također uredili djelovanje turopoljskog suda, nasljedno pravo i sve ostale poslove koji su utjecali na društveni i općinski život Turopolja. Također, od kralja Ferdinanda I. dobili su nove darovnice za svoje posjede te ih je kralj na molbu župana Slatinskog priznao kao prave i neovisne plemiće kraljevine. Kralj Rudolf II. je 1582. godine potvrdio taj isti statut te je dvadeset godina kasnije, 1602. općina dobila pravo na sajmište u Velikoj Gorici. Iste godine, na saboru u Požunu, utvrđen je novi porez za Hrvatsku. Porez je uveden zbog iscrpljujućih ratova s Osmanlijama. Turopoljci su prvenstveno odbijali plaćati porez, međutim pod prijetnjom kralja ipak su ga plaćali u konačnici sve do 1608. godine. Tada je kralj Rudolf obnovio privilegiju neplaćanja poreza za turopoljske plemiće jednoselce. Privilegija je potvrđena i 1702. godine, na saboru u Varaždinu, gdje su Turopoljci zbog zasluga u ratu protiv Osmanlija oslobođeni plaćanja poreza zauvijek. Privilegije su potvrđene i na

¹⁴ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 52-55.

¹⁵ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 78.

hrvatsko-ugarskom saboru 1723. godine.¹⁶ Devetnaesto stoljeće bilo je poprilično burno za Turopoljce i plemenitu općinu. Turopoljci su se sukobljavali s političkim protivnicima koji su podupirali ideju panslavizma i ilirizma, dok su oni sami podržavali ideju čistog hrvatstva. Istovremeno Turopoljci su potporu tražili u mađarskim redovima. Osim toga, početkom 19. stoljeća, prostor Plemenite općine turopoljske potpao je pod francusku vlast. Francuska vlast nad Turopoljem potrajala je do 1815. godine kada je teritorij ponovno vraćen pod habsburšku vlast. Proljeće naroda diljem Europe, ali i Hrvatski narodni preporod značili su nove promjene za Turopoljce. Promjene dolaze 1848. godine kada je za bana izabran Josip Jelačić. Ukidanjem feudalnih odnosa plemenita općina počela je gubiti na važnosti što je u konačnici dovelo do toga da je krajem stoljeća, 1895. godine, donošenjem novog zakona, Plemenita općina turopoljska postala samo zemljišna zajednica. Njezino djelovanje tada je preusmjereno na upravljanje šumama, gospodarski razvoj, ali i na kulturne, školske i vjerske djelatnosti. Tako je u vremenu između dva svjetska rata Plemenita općina turopoljska zaslužna za povećanje šuma i izgradnju velikog broja škola, ali i ostalih društveno korisnih objekata poput knjižnica i sl. Međutim, kasnije, u vrijeme NDH uvedena je prinudna uprava u općinu i u pojedine sučije. Tada su nemilice iskorištavane turopoljske šume. Stara uprava vratila se na čelo općine tek 1945., ali nije imala stvarnu vlast i nije se dugo zadržala. Neposredno nakon Drugog svjetskog rata, odnosno 1947. Plemenita općina turopoljska prestala je postojati, a sva imovina bila je nacionalizirana. Plemenitoj općini turopoljskoj oduzeto je 3850 hektara šume. Turopoljcima je bilo zabranjeno držanje svinja u šumama te sječa ogrjevnog drva, što je bila praksa u Turopolju sve do četrdesetih godina 20. stoljeća. Plemenita općina turopoljska obnovljena je tek nakon osamostaljenja Hrvatske, 1991. godine. Prvo obnoviteljsko spravišće održano je 7. srpnja, a za prvog župana izabran je Zdravko Lučić.¹⁷

¹⁶ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 79-85.

¹⁷ Zdravko Lučić, „Kratka povijest Turopolja,“ *Ljetopis Grada Velike Gorice* (2010.) 153-154.

4. Povijesni pregled Lukavca i arheološka istraživanja

Iako nije poznata lokacija, točan datum izgradnje, niti naručitelj utvrde Lukavec, ona se prvi put spominje u izvoru iz 1256. godine kao *caput Lukauz*.¹⁸ Kasnije su se u historiografiji razvile teorije o izgradnji koje su također temeljene na raznim srednjovjekovnim izvorima. Dvije teorije izgradnje Lukavca povezane su s osmanskim upadima u Turopolje i datirane su u 15. stoljeće. Prema prvoj teoriji Lukavec su izgradili turopoljski plemići jednoselci, polovicom petnaestog stoljeća, kao utvrdu koja bi služila kao utočište u slučaju osmanskih napada. Druga teorija izgradnju Lukavca pomiče za nekih tridesetak godina ranije, odnosno u 1422. godinu. Prema drugoj teoriji Lukavec je izgrađen nakon prve osmanske provale u Turopolje, kada je i cijeli kraj opustošen.¹⁹ Iako točna godina izgradnje nije poznata, sa sigurnošću se zna da je već u drugoj polovici 15. stoljeća utvrda postojala. Posljednja općinska isprava izdana u Zagrebu datira u 1474. godinu, a sljedeća je izdana 1479. u Lukavcu. Iz te informacije izgradnju Lukavca možemo smjestiti u sedamdesete godine 15. stoljeća. Prva utvrda bila je izgrađena od drva, što je bilo logično rješenje za područje koje obiluje hrastovim šumama. Nedugo nakon izgradnje, utvrda Lukavec, prvi je put opravdala svoju funkciju kada su ponovno zaprijetili Osmanlije, na prijelazu iz 1480. u 1481. godinu. Tada su Turopoljci potražili pomoć od medvedgradskog vlastelina Ivana Tuza. On im je poslao dvanaest strijelaca koji su, nakon odbijanja osmanskog napada, zauzeli Lukavec i istisnuli Turopoljce iz utvrde. Međutim, Lukavec nije dugo ostao u rukama Ivana Tuza. Spletom okolnosti kralj Matija Korvin zaplijenio je njegovu cjelokupnu imovinu i od sredine 1481. godine utvrda se našla u kraljevom vlasništvu. Nakon smrti Matije Korvina 1490. njegov posinak obnašao je bansku dužnost, dužnost hercega Slavonije i naslijedio je pravo na Lukavec. Međutim, Ivan Tuz i njegovi nasljednici nisu odustajali te su bezuspješno vodili sud u Budimu protiv Korvina.²⁰ Ivanuš Korvin je 1495. godine za kaštelane Lukavca postavio Nikolu Zekela i Gjuro Ščitarevačkog koji su provodili nasilje nad Turopoljcima koji su imali svoje plemićke slobode. Zbog toga je Ivanuš Korvin izdao nalog 20. srpnja 1495. godine prema kojem je zabranio nasilje nad Turopoljcima.²¹ Lukavec je ostao u Korvinovim rukama sve do njegove smrti 1504. godine. Poznato je da je kapetan Lukavca u

¹⁸ *Povijesni spomenici plem. Općine Turopolja*, prir. Emilij Laszowski (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1904.)10-11.

¹⁹ Dubravka Latinčić, Krešimir Regan, „Turopoljske utvrde,“ *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* br.29, vol.15. (2021.) 16-17.

²⁰ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 284-286.

²¹ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 57-58..

vrijeme Korvina bio Stjepan Berislavić. Nakon smrti Ivanuša Korvina vlast nad Lukavcem preuzima njegova udovica Beatrice. Ona se 1509. godine udala drugi put, za markgrofa Jurja Brandenburškog, koji je tada postao suvlasnik Lukavca. Kapetan Stjepan Berislavić prisegnuo je i njima na vjernost i nastavio upravljati Lukavcem. Berislavić je ubrzo nakon toga umro i već u ožujku 1510. kaštelanom je postao njegov sin Gjuro. U istom mjesecu, ožujku 1510., umire i Beatrice a nasljednik postaje Juraj Brandemburški koji dobiva vlast nad Lukavcem i svim turopoljskim selima.²² Od tada su utvrdom upravljali većinom stranci. Poznato je da su kapetani i kašteleni Lukavca u vrijeme između 1512. i 1521. bili Petar Pan iz Kunigsfelda, Konrad Pinciger, Sigsmund Frodnohar, Krsto Pan, Andrija Krznar, Benko Štos i naposljetku Ivan Kosarski od Kolovrata. Nasljednici Ivana Tuza ponovno se javljaju 1513. godine kada traže povrat grada Lukavca. Tadašnji ban i palatin Mirko Peren donio je presudu u kojoj bi zagrebački kaptol trebao izručiti Lukavec Sofiji, sestri Alfonsa Tuza i kćeri Ivana Tuza, međutim ljudi markgrofa Brandenburškog su protjerali kaptolske službenike. Lukavec je dakle, na nesreću Turopoljaca, sljedećih nekoliko godina ostao pod Jurjem Brandemburškim. On i njegovi ljudi tlačili su lokalno stanovništvo i htjeli su pokmetiti plemenite Turopoljce. Nasilje nad Turopoljcima nakratko je prestalo 1524. godine kada je kraljica Marija, žena kralja Ludovika II. Jagelovića, kupila Lukavec. Međutim već 1527. kraljica prodaje Lukavec knezu Ivanu Karloviću Krbavskom. Nakon njegove smrti vlast nad Lukavcem preuzima njegov šogor, knez Nikola Zrinski. U posjedu obitelji Zrinski Lukavec je ostao sljedećih dvadesetak godina, sve do 1553. Cijelo vrijeme vladavine Zrinskih nad Lukavcem obilježilo je nasilje i pljačke vojnika obitelji Zrinski nad turopoljskim plemićima.. Zbog toga su Turopoljci podnijeli tužbu kralju i zahtjev za povratkom Lukavca. Prema kraljevom nalogu, iste godine, Nikola Zrinski je predao Turopoljcima Lukavec, u dobrom stanju i opremljenog topovima, a Turopoljci su Zrinskog zauzvrat oslobodili svih optužbi glede nasilja i nepravde koja im je nanesena.²³ Međutim, iako prema ispravama jasno stoji da je Nikola Zrinski 1553. Turopoljcima predao funkcionalnu i dobro opremljenu utvrdu, već u svibnju 1556. godine Plemenita općina turopoljska predaje razrušenu utvrdu Lukavec Mateju Slatinskom, pravniku koji im je pomogao razriješiti spor sa Zrinskim. Nije jasno zašto bi Plemenita općina turopoljska darovala ostatke utvrde jednom istaknutom članu društva da tamo napravi svoju kuriju i oformi alodij u vrijeme najžešćih osmanskih upada u Turopolje. Također nije jasno zašto bi jedna utvrda u samo tri godine, od 1553. do svibnja 1556. bila napuštena i razrušena. Neki povjesničari dali su rješenje o toj

²² Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 284-290.

²³ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 290-294.

problematici, a to je da su postojale dvije utvrde koje su se nazivale Lukavec.²⁴ Prema toj teoriji izvode se zaključci da je Plemenita općina turopoljska prvo podigla utvrdu na obroncima Vukomeričkih gorica, između sela Gudci i Peršinovec. Ta utvrda je kasnije, najvjerojatnije 1470-ih, prešla u ruke medvedgradskog gospodara Tuza, koji ju je kasnije napustio i izgradio novu utvrdu na mjestu današnjeg starog grada.²⁵ Međutim, ne može se sa sigurnošću prihvatiti ta teorija zato što nedostaje pisanih izvora koji bi potkrijepili tu tvrdnju. Jedini pisani izvor koji bi potkrijepio tvrdnju je onaj iz listopada 1256., napisan u Križevcima, koji govori o razgraničenju zemlje u Turopolju. U izvoru se spominje Lukavec kao *caput Lukauz*. Autor tog izvora govori da se *caput Lukauz* nalazi kada se od potoka Lipnice krene prema planini.²⁶ Analizirajući izvor i uzimajući u obzir poziciju današnjeg Lukavca može se zaključiti da je Lukavec koji se spominje u 13. stoljeću utvrda koja je danas poznata pod nazivom Peršin-grad i da je to utvrda 1553. godine darovana Matiji Slatinskom, dok je nova utvrda bila sagrađena od drva na mjestu današnjeg kaštela Lukavec. Moguće je da je navedena teorija točna, ali nemoguće je sa sigurnošću potvrditi takvu teoriju na temelju jednog izvora. U tu raspravu trebalo bi uključiti više izvora kako bismo dobili potpunu sliku.

O izgledu drvene utvrde najviše znamo zbog arheoloških istraživanja koja su tamo vršena u nekoliko navrata nakon 2000. godine.²⁷ U prvom istraživanju, koje je izvedeno 2000. i 2001. godine, na sjeveroistočnoj strani utvrde, uz današnji ulaz, otkriveni su šiljati kosnici i ostaci drvenih palisada, na dubini od 3 do 3,5 metra od kote praga današnjeg starog grada. Oni su zajedno činili obrambeni pojas nekadašnje drvene utvrde. Osim obrambenog sustava, u tom istraživanju otkriveni su ostaci pomičnog drvenog mosta. Otkrićem ostataka tog pomičnog mosta, koji je premošćivao obrambeni jarak, potvrđeno je da je kasnosrednjovjekovna drvena utvrda bila *wasserburg*.²⁸ Slijedeće istraživanje, koje je provedeno 2002. godine, također su vodili stručnjaci iz konzervatorskog odijela ministarstva kulture. Tada se istraživala unutrašnjost nekadašnje drvene utvrde te je tom prilikom iskopana sonda unutar današnjeg starog grada. U sondi pronađeni su ostatci stambenog dijela drvene utvrde, odnosno piloni, masivne hrastove grede, čiji je promjer bio 50 cm. Grede su najvjerojatnije nosile ostatak

²⁴ Dubravka Latinčić, Krešimir Regan, „Turopoljske utvrde,“ *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* br.29, vol.15. (2021.) 19-20.

²⁵ Dubravka Latinčić, Krešimir Regan, „Turopoljske utvrde,“ *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* br.29, vol.15. (2021.) 31-32.

²⁶ *Povijesni spomenici plem. Općine Turopolja*, prir. Emilij Laszowski (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1904.)10-11.

²⁷ Ivan Knezović, „Lukavec prije Lukavca,“ *Ljetopis Grada Velike Gorice* (2007.) 18-19.

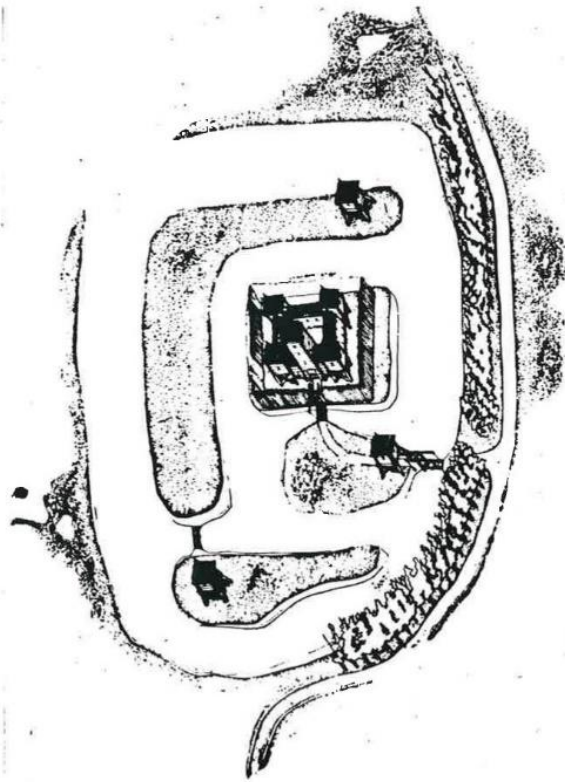
²⁸ Ivan Knezović, „Redni broj 77,“ *Hrvatski arheološki godišnjak* 2 (2005.) 155-157.

stambenog dijela drvene utvrde. Iskopani su i ostatci drvenog poda od dasaka, drvene konstrukcije bunara od hrastovih planjki i ostatci drvenog stubišta.²⁹ Radovi na Lukavcu koji su uslijedili 2005. godine bili su vođeni od strane kustosa arheološke zbirke muzeja Turopolja, Ivana Knezovića. Iste godine otvorene su nove sonde, na zapadnoj strani današnjeg starog grada te novi istražni rov koji se protezao cijelom dužinom današnjeg prilaznog nasipa. Tim istraživanjem su potvrđena ona ranija istraživanja iz 2000. i 2001. godine i otkrićem obrambenih palisada i zašiljenih drvenih kosnika uz zapadnu stranu današnjih zidina starog grada moglo se detaljnije utvrditi položaj i način gradnje obrambenog dijela nekadašnje drvene utvrde. Također, otvaranjem istražnog rova duž prilaznog nasipa otkrivena su dva stupa koji su bili zidani od opeke. U rovu je pronađen i niz okomito zabijenih drvenih greda. Iz tog otkrića istraživači su zaključili da je most koji je povezivao drvenu utvrdu i „kopno“ bio djelomično zidan opekom, a ostatak je bio drven. Najbolje objašnjenje za uporabu dvije vrste materijala je da je prvotni drveni most preko obrambenog jarka u nekoj kasnijoj obnovi dobio zidani dio. Posljednja arheološka istraživanja u Lukavcu provođena su 2007. godine, kada su otvorene dvije nove sonde kako bi se utvrdila točna lokacija drvenog *wasserburga*. Jedna sonda otvorena je na jugoistočnoj strani uz današnje zidine gdje su također pronađeni ostatci obrambenog sustava, odnosno palisada i kosnika. Položaj palisada i kosnika uspoređan je s onima pronađenim na sjeverozapadnoj strani, a okomit na one koji su iskopani na sjeveroistočnoj i jugozapadnoj. Iz novih podataka saznao se opseg cijele drvene utvrde. Vanjski obrambeni sustav nalazio se udaljen tri do četiri metra od zidina današnjeg starog grada. To bi značilo da je površina drvene utvrde bila znatno veća od površine današnjeg zdanja. Također, položaj kosnika i palisada pokazuje da je drvena utvrda bila malo drugačije orijentirana od ove današnje. Druga sonda koja je otvorena 2007. godine nalazila se uz sjevernu kulu starog grada. Uz pomoć sonde arheolozi su ustvrdili kako je izgledao ugaoni dio drvene utvrde. Zadnjim istraživanjem dobila se cjelovita slika o izgledu, položaju i strukturi drvenog *wasserburga*.³⁰ Prilikom arheoloških istraživanja, osim dijelova obrambenog sustava pronađeni su i brojni predmeti koji svjedoče obrambenoj, ali i stambenoj funkciji drvene utvrde. Pronađeni su dijelovi keramičkih i u nešto manjoj mjeri staklenih posuda, keramički pećnjak, razni metalni predmeti, kovani novac te željezno koplje i nekoliko kamenih topovskih kugli. Iskopani predmeti različite su starosti, a datiraju se od 15. do 19. stoljeća.³¹

²⁹ Ivan Knezović, „Lukavec prije Lukavca,“ *Ljetopis Grada Velike Gorice* (2007.) 18-19.

³⁰ Ivan Knezović, „Lukavec prije Lukavca,“ *Ljetopis Grada Velike Gorice* (2007.) 19-20.

³¹ Ivan Knezović, „Redni broj 77,“ *Hrvatski arheološki godišnjak* 2 (2005.) 155-157.

Slika 1

U 16. i 17. stoljeću lukavečka utvrda služila je kao obrana od osmanskih napada. Kako je bila izgrađena od drva i nalazila se na močvarnom području utvrdu je često bilo potrebno obnavljati. Zabilježeno je da je 1576. i 1612. godine utvrda bila podvrgnuta većim obnovama. Nakon ove druge obnove, u utvrdi je 1613. održano turopoljsko spravišće, odnosno sabor turopoljskog plemstva. Nakon Velikog bečkog rata hrvatska granica pomaknuta je na rijeke Savu i Unu zbog čega je turopoljsko plemstvo odlučilo podignuti novu utvrdu od trajnog materijala. Drvena utvrda je srušena, a novo zdanje u obliku kaštela podignuto početkom 18. stoljeća.³² Nova utvrda izgrađena je kao jednokatni barokni kaštel kvadratnog tlocrta. Na svakom uglu kaštela nalaze se niske kule sa zasebnim krovovima, dok je iznad ulaza podignuta visoki toranj koji se može usporediti s branič-kulama u srednjovjekovnim burgovima. Ulazni portal ukrašen je grbom plemenite općine koji se nalazi iznad ulaznih vrata i na kojem je istaknuta 1752. godina.³³

³² Dubravka Latinčić, Krešimir Regan, „Turopoljske utvrde,“ *Studia lexicographica : časopis za leksikografiju i enciklopedistiku* br.29, vol.15. (2021.) 20-23.

³³ Anđela Horvat, *Između gotike i baroka.* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975.) 64-65.

Slika 2

5. Lukavec – provedene restauracije i mogućnost prenamjene

Stari grad Lukavec zidana je utvrda koja se nalazi u istoimenom naselju, u sastavu grada Velike Gorice. Do prije nekoliko godina utvrda je bila u odličnom stanju i korištena je tek nekoliko puta godišnje za određene manifestacije. Međutim, stanje utvrde nije uvijek bilo sjajno. U dvadesetom stoljeću Lukavec je bio zanemarivan i nije se vodilo računa o njegovoj obnovi, sve do devedesetih godina 20. stoljeća kada je obnovljena Plemenita općina turopoljska. Od tada je Lukavec obnavljan nekoliko puta. Danas je ponovno neupotrebljiv zbog oštećenja koje je zadobio u potresu, krajem 2020. godine.

Stari grad Lukavec je, kao što je već rečeno, utvrda koja je izgrađena u obliku kaštela. To je četverokrilna građevina na dvije etaže i kvadratnog je oblika. Iznad ulaza, na sjevernoj strani kaštela izgrađen je toranj, koji se zbog svoje masivnosti izlazi van sjeveroistočnog zida kaštela i djelomično ulazi u unutarnje dvorište. U svakom uglu nalazi se po jedna kula, kvadratnog oblika. Kule su, isto kao i toranj, masivne gradnje i one se ističu s obzirom na vanjske zidove

kaštela. Krila kaštela pokrivena su dvostrešnim krovom na kojima se nalazi crijep, dok je krov na bočnim kulama kaštela piramidalnog oblika, također pokriven crijepom. Toranj je pokriven bakrenom lukovicom. Pročelje kaštela orijentirano je prema sjeveroistoku i ono je najreprezentativniji vanjski dio kaštela. U podnožju tornja nalazi se kameni portal u kojemu su smještena drvena dvokrilna vrata. Iznad vrata isklesan je grb Plemenite općine turopoljske. Na pročelnoj strani kaštela nalazi se nekoliko otvora koji su naknadno prezidani i preoblikovani u puškarnice. Jedini prozor s pročelne strane nalazi se na tornju, u visini krova sjeveroistočnog krila. Iznad prozora na tornju, sa sve četiri strane, nalaze se niše u kojima su se nekada nalazili satovi. Na jugoistočnoj, sjeverozapadnoj i začelnoj strani kaštela danas više ne postoje nikakvi otvori, osim puškarnica. Prije obnove na tim zidovima postojalo je nekoliko prozora koji su kasnije zazidani. U unutrašnjosti kaštela dominira otvoreno dvorište u kojemu se desno od ulaza, uz sjevernu kulu nalazi bunar. U začelnom dijelu prizemlja nalazila se staja, dok se u južnoj kuli nalazi prostor koji je nekada služio kao zatvor. Prizemlje zapadne kule koristilo se kao stan gradskog stražara. Stepenice koje vode na prvi kat nalaze se u sjevernoj kuli. Prostorije u sjevernoj i istočnoj kuli služile su kao stan gradskog kaštelana, dok se u sjeverozapadnom, jugoistočnom i pročelnom krilu nalazi trijem koji je, isto kao i u prizemlju, nadsvođen križno bačvastim svodom i otvoren arkadama prema dvorištu. Trijem je povezivao prostorije gradskog kaštelana s velikom dvoranom koja se nalazila u začelnom dijelu kaštela, iznad staja. Velika dvorana je prostor u kojem su se održavala „spravišća“ Plemenite općine turopoljske. U dvoranu se ulazi kroz zapadnu i južnu kulu i ona je nadsvođena je bačvastim svodom. Dvorana ima po tri prozora na zidu koji gledaju prema dvorištu kaštela, dok su prozori koju su bili na stražnjem zidu utvrde nakon obnove zazidani.³⁴

³⁴ Emilij Laszowski. Povijest plemenite općine Turopolja – svezak II. (Zagreb-Hrašće: Tiskara Markulin, 1996.) 7.

Slika 3

Na prvom katu utvrde, unutar tornja koji se nalazi iznad ulaza, nalazi se kapelica koja je posvećena sv. Luciji, zaštitnici Turopolja. Kapelica ili oratorij bila je oslikana freskama koje su još i danas djelomično vidljive. kapelica je otvorena prema dvorišnoj strani utvrde zbog čega su freske bile izložene utjecaju atmosferilija i sklone propadanju. Još početkom 20. stoljeća freske su bile u dosta dobrom stanju i mogli su se vidjeti prikazi raznih svetaca. U sredini, umjesto oltarne slike, bila je prikazana sv. Lucija koja kako drži oči na tanjuru. S njezine lijeve strane prikazana je sv. Katarina, a s desne sv. Barbara. Na lijevom i desnom zidu kapelice bili su prikazi svetih Stjepana i Ladislava na prijestoljima, a svod je krasila slika sv. Trojstva dok kruni blaženu Djevicu Mariju. Ispod svoda, u svakom uglu, nalazio se po jedan medaljon, koji su prikazivali *smrt s kosom, pakao, sud i nebesko kraljevstvo*. Ispod svakog medaljona bio je natpis na latinskom jeziku, od kojih su neki bili djelomično sačuvani. Iako nije poznat autor iz navedenog možemo zaključiti da su te freske rad vrhunskog majstora. Točan datum izgradnje ove kapelice nije poznat, ali poznato je da je već krajem 1771. godine odlučeno da se oltar mora popraviti. Stoga bi godinu izgradnje i posvećenja ove kapelice bilo ispravno datirati sredinom osamnaestog stoljeća. Kapelica je imala sve što je bilo potrebno za služenje mise. Tamo su se svake godine barem jednom održavala misna slavlja, na blagdan sv. Lucije. Nakon što je održavanje *spravišća* premješteno u Veliku Goricu i kapelica je počela gubiti na važnosti. Zbog toga je 1852. godine odlučeno da se crkveni predmeti prenesu u župnu crkvu u Odri.³⁵ Radovi

³⁵ Emilij Laszowski. Povijest plemenite općine Turopolja – svezak II. (Zagreb-Hrašće:

na restauraciji fresaka započeli su 2004. godine. Skinut je prvi sloj žbuke i očišćene su zidne slike. Opeka iznad svoda bila je poprilično oštećena zbog utjecaja vlage što je rezultiralo skidanjem donjeg sloja žbuke kako bi se oštećenja sanirala. Prilikom obnove freske su retuširane akvareлом kako bi se dobio cjeloviti prikaz, tamo gdje je to bilo moguće.³⁶ Rezultat obnove kapelice su freske koje su gotovo u potpunosti obnovljene. Freske koje prikazuju sv. Luciju, sv. Katarinu i sv. Barbaru te svece Stjepana i Ladislava su danas u dobrom stanju, međutim freska koja se nalazila na svodu kapelice nije očuvana. U kapelici se više ne održavaju misna slavlja i tamo se ne nalaze nikakvi crkveni predmeti, poput crkvenog posuđa i sl.

Slika 4

Stari grad Lukavec je do 1848. godine bio u stalnoj uporabi. Tamo su se održavala redovna turopoljska spravišća, odnosno sabor turopoljskog plemstva, dok ista nisu prebačena u Veliku Goricu.³⁷ Iako su već u 18. stoljeću prestali osmanski upadi i nije bilo potrebe za gradnjom utvrde, Turopoljci su izgradili Lukavec od trajnog materijala kako bi imali zgradu koja će predstavljati vlast Plemenite općine turopoljske. Osim što su se tamo održavala „spravišća,“ do 1848. godine tamo se čuvao pečat i arhiv, nalazio se zatvor i u gradu je konstanto boravila straža i kaštelan.³⁸

Tiskara Markulin, 1996.) 224-225.

³⁶ Suzana Damiani. „Lukavec, Oratorij sv. Lucije, zidne slike“ (konzervatorsko-restauratorski rad, Akademija likovnih umjetnosti, Zagreb, 2014.), 1-4.

³⁷ Emilij Laszowski. Povijest plemenite općine Turopolja – svezak II. (Zagreb-Hrašće: Tiskara Markulin, 1996.) 7-14.

³⁸ Borivoj Popovčak. „Turopoljski grad Lukavec.“ (diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, 1986.), 12-19.

Slika 5

Nakon što je Lukavec napušten, u prvoj polovici 20. stoljeća imao je razne funkcije. Prije Drugog svjetskog rata tamo je bila smještena osnovna škola, a nakon rata prostorije starog grada Lukavca dobila je na korištenje poljoprivredna zadruga, kao i mnoge druge udruge koje su djelovale u naselju. Kao što je već rečeno, nakon godina zanemarivanja, situacija se za Lukavec mijenja nabolje tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Tada je, 1963. godine, Lukavec prvi put upisan u Registar nepokretnih spomenika kulture pod registarskim brojem 95. Međutim obnova nije pokrenuta sve do kraja stoljeća, odnosno do 1990-ih godina.³⁹ Početkom 1990. godine izvedeni su prvi radovi na Lukavcu. Prvenstveno je popravljen krov, a u naredno vrijeme Lukavec je očišćen i dotjeran tek toliko da se u njega moglo ući i održati pokoju manifestaciju. Plemenita općina turopoljska preuzela je brigu o Lukavcu 1993. godine, kojim je do tada upravljala Turistička zajednica grada Velike Gorice.⁴⁰ Detaljna obnova Lukavca započinje tek 1998. godine kada je ponovno saniran krov i kada su uređena unutarnja i vanjska pročelja, gdje

³⁹ „Kako je izgledao stari Lukavec i kada će u potpunosti biti obnovljen,“ *Kronike Velike Gorice*, 18. listopada 2016. (online, pristup 11.7.2023. <http://www.kronikevg.com/foto-kako-je-izgledao-stari-grad-lukavec-i-kada-ce-biti-kompletno-obnovljen/>)

⁴⁰ Zdravko Lučić, „Kratka povijest Turopolja,“ *Ljetopis Grada Velike Gorice* (2010.) 155.

su provedeni restauratorski radovi. Uređen je i okoliš same utvrde, odnosno otkupljena su okolna zemljišta, uređen je povijesni perivoj na površini od šest hektara i odrađeni su drenažni radovi kojim se trebalo spriječiti utjecaj vlage iz močvarnog tla na zidove utvrde. Važno je za napomenuti da je obnova provedena u nekoliko faza zato što su financije za obnovu pristizale s nekoliko strana - iz grada Velike Gorice, Zagrebačke županije i od Ministarstva kulture.⁴¹

Slika 6

Nakon dugotrajnih obnova, koje su izvođene u više faza, stari grad Lukavec konačno je sredinom 2000-ih bio reprezentativan i gotovo u potpunosti obnovljen. Posljednji radovi koji su izvedeni na starom gradu Lukavcu izvedeni su prije desetak godina kada je zamijenjen pokrov na tornju iznad ulaza. Analizirajući stare fotografije može se zaključiti da je negdje u prvoj polovici 20. stoljeća bakrena lukovica koja je krasila toranj zamijenjena piramidalnom konstrukcijom pokrivenom crijepom, kao što su trenutno i na bočnim kulama. Na fotografiji iz 1895. godine⁴², koja je priložena u prvom svesku „Povijesti plemenite općine Turopolja“,

⁴¹ „Kako je izgledao stari Lukavec i kada će u potpunosti biti obnovljen,“ *Kronike Velike Gorice*, 18. listopada 2016. (online, pristup 11.7.2023. <http://www.kronikevg.com/foto-kako-je-izgledao-stari-grad-lukavec-i-kada-ce-biti-kompletno-obnovljen/>)

⁴² Fotografija Lukavca iz 1895. godine, autor nepoznat, u: Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 283.

Emilija Laszowskog, vidi se da je Lukavec u poprilično lošem stanju, a toranj je pokriven bakrenom lukovicom. Međutim, na fotografijama koje su nastale kasnije, poput one koja je priložena u knjizi „Između gotike i baroka“ autorice Anđele Horvat vidljivo je da je Lukavec u jednako lošem stanju, ali pokrov tornja je zamijenjen piramidalnom konstrukcijom pokrivenom crijepom.⁴³ Prilikom detaljne obnove, koja je započela 1998. godine, i koja je trajala narednih nekoliko godina, cijeli krov je promijenjen, dok je pokrov nad tornjem zamijenjen istom varijantom, odnosno pokriven je crijepom. U konačnici, prije desetak godina je i taj obnovljeni pokrov tornja promijenjen. Ponovno je postavljena lukovica prekrivena bakrom, gotovo u potpunosti ista onaj koju možemo vidjeti na fotografijama iz 19. stoljeća.

Lukavec je do potresa koji se dogodio 29. prosinca 2020. bio u odličnom stanju i tamo se održavalo nekoliko manifestacija godišnje. Međutim, u potresu je zadobio oštećenja zbog kojih je zatvoren još i danas. Najviše oštećenja je zadobio toranj iznad ulaza, koji ima pukotine cijelom dužinom i zbog kojih postoji mogućnost od urušavanja. Stari grad Lukavec označen je žutim naljepnicama s oznakama PN1 i PN2 koje označavaju privremenu neupotrebljivost i hitnu potrebu za provođenjem određenih hitnih intervencija. Ministarstvo financija osiguralo je pola milijuna kuna za početak obnove, dok se očekuje da će cjelokupna obnova stajati oko 350 tisuća eura. U novoj obnovi Lukavec bi trebao dobiti čeličnu konstrukciju i lukove koji će ojačati konstrukciju tornja. Također, zidovi starog grada bit će obloženi karbonsko-staklenim mrežama i svodovi će biti ojačani mrežama i spiralama od polimernih vlakana i cementnog morta kako bi Lukavec bio stabilan sljedećih 300 godina.⁴⁴ Iako su radovi obnove najavljeni, procijenjeni i projektna dokumentacija je izrađena, obnova još uvijek nije započela. Pristup Lukavcu je trenutno onemogućen i oko same utvrde nalaze se skele pa je vjerojatno da će obnova započeti uskoro.

⁴³ Fotografija Lukavca prije obnove, autor fotografije prof. Branko Lučić, u: Anđela Horvat, *Između gotike i baroka*. (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975.) 69.

⁴⁴ „Stari grad Lukavec dobiva nove „čelične kosti“, obnova je vrijedna 2,7 milijuna kuna.“ *Kronike Velike Gorice*, 24. travnja 2022. (online, pristup 12.7.2023. <https://vgdanas.hr/grad/stari-grad-lukavec-dobiva-nove-celicne-kosti-obnova-je-vrijedna-27-milijuna-kuna/>)

Slika 7

6. Lukavec kao edukativno-turistička lokacija

Hrvatska je zemlja u kojoj je turizam uvelike razvijen i čini veliki dio BDP-a. Najveći dio turizma bazira se na obali, odnosno u primorskim regijama Hrvatske, gdje su osnova za razvoj turizma bili more, sunce i plaže. Međutim, suvremeni turisti traže više sadržaja, interesiraju se za kulturu i povijest regije u kojoj borave, istražuju gastronomsku ponudu. Sukladno tome počeo se razvijati turizam u kontinentalnoj Hrvatskoj, koji se bazira na prirodnim ljepotama i gastronomskoj ponudi, ali i kulturi i povijesti.

Prema podacima iz TOMAS⁴⁵ istraživanja za ljetno 2017. može se vidjeti da su turisti zainteresirani za nove doživljaje, autohtonu gastronomiju, upoznavanje prirodnih ljepota, zabavu, sport i rekreaciju.⁴⁶ Uz navedeno, turisti su zainteresirani i za povijest, kulturu, umjetnost i naslijeđe, odnosno za kulturni turizam. Međutim, prilikom razvoja turizma potrebno je pronaći ravnotežu između razvoja turizma i zaštite kulturne baštine. Turizam donosi velike prihode i eventualno otvaranje novih radnih mjesta, ali postoji i druga strana turizma. Prekomjernim turizmom može doći do štete u svakodnevnom životu lokalnih zajednica, ali i do štete na kulturnoj baštini. Da bi se to spriječilo potrebno je provoditi održivi kulturni turizam, koji uključuje lokalnu zajednicu i druge dionike u osiguravanju rezultata koji donose korist, razvoju turizma, očuvanju kulturne baštine i cjelokupnoj lokalnoj zajednici. Kulturni turizam može biti važan dio regionalnih razvojnih strategija te omogućuje obrazovanje, zapošljavanje i održivi razvoj.⁴⁷

Turopolje ima potencijala za razvoj kulturnog turizma ukoliko iskoristi svoje znamenitosti poput Lukavca. Kao što je već navedeno utvrda Lukavec nalazi se u istoimenom naselju, u povijesnoj mikroregiji Turopolje. Naselje Lukavec smješteno je u ravnici, neposredno do šume „Turopoljski lug“ i obronaka Vukomeričkih gorica.

Turopoljski lug, osim što obiluje prirodnim ljepotama i bogatom florom i faunom, ima bogatu povijest, koja bi se mogla iskoristiti u turističke i edukativne svrhe. Kralj Bela IV. je 1225. godine uzdigao pojedine Turopoljce među plemstvo te su oni činili zajednicu koja je prethodila Plemenitoj općini turopoljskoj. U službenim dokumentima oni su nazivani jobagionima ili *nobiles castrenses*, što bi značilo gradokmetovi. Bili su slobodni ljudi, oslobođeni plaćanja poreza i su imali pravo na vlastitu imovinu. Kralj im je dodijelio zemlju i pravo na korištenje šume – Turopoljskog luga.⁴⁸ S obzirom da u Turopolju nije bilo drugih resursa osim drva, odnosno šuma, oni su već od kasnog srednjeg vijeka počeli brinuti o njima. Unutar Plemenite općine turopoljske bila je istaknuta figura lugara i vojvode. Lugari su birani na općinskim spravišćima svake godine i njima su dodijeljeni vojvode kao podčinjeni službenici. I lugari i

⁴⁵ TOMAS istraživanja primarna su kvantitativna istraživanja u okviru kojih se podaci prikupljaju osobnim intervjuom s turistima (uz korištenje strukturiranog upitnika), a provode se s ciljem identifikacije stavova i potrošnje turista u hrvatskim turističkim destinacijama. Istraživanja se provode od 1987. godine, a posljednje je provedeno od svibnja 2019. do ožujka 2020.

⁴⁶ „Važnost razvoja kontinentalnog turizma“ (online, pristup 14.7.2023.) <https://www.kurija-jankovic.com/blog-archive/vaznost-razvoja-kontinentalnog-turizma/>

⁴⁷ „Održivi kulturni turizam.“ (online, pristup 14.7.2023.) <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainable-cultural-tourism>

⁴⁸ Emilij Laszowski. *Povijest plemenite općine Turopolja*. (Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.) 45-50.

vojvode morali su polagati prisegu. Prvi spomen o lugarima može se pronaći u zapisniku spravišća iz 1571. godine, gdje je navedeno ime prvog poznatog lugara Gjure Arbanasa. On je svoju službu vršio sve do 1612. godine. Osim što su lugari brinuli za turopoljske šume, bili su zaduženi i za općinske ribnjake. Šumski službenici obavljali su izdavanje doznačenog drva i pazili su da kod sječe ne bude učinjena šteta. Od naplaćenih šteta lugari i vojvode su dobivali svoj dio kao poticaj da bolje čuvaju turopoljske šume.⁴⁹ Koliku su važnost Turopoljci pridavali svojim šumama možemo vidjeti i u zakonu kojeg je 1. svibnja 1895. godine izdao car Franjo Josip. U zakonu koji govori o uređenju Plemenite općine turopoljske stoji kako su šume i pašnjaci u vlasništvu Plemenite općine turopoljske kako bi svi Turopoljci imali jednaku korist od njih i kako bi one ostale sačuvane.⁵⁰ Iako su Turopoljci čuvali svoje šume, u 18. stoljeću je došlo do manjka obradivih površina zbog čega je organizirano krčenje šume. Veliko krčenje organizirano je od 1774. godine i trajalo je sljedećih pet godina, do 1779. Površina koja je iskrčena podijeljena je na 1600 jednakih dijelova i podijeljena među plemiće Plemenite općine turopoljske. Nakon tog velikog krčenja Turopoljci su u šumi podigli spomenik, koji se naziva *Vrata od krča*. Taj spomenik je isprva bio napravljen od drveta, međutim velika poplava 1914. godine srušila je drvene grede. Zanimljivo je to da postoji legenda o tom događaju. Naime, drvenu gredu je rijeka Sava odnijela sve do Zemuna. Tamo je greda prepoznata i vraćena u Turopolje. Spomenik je ponovno podignut 1916. godine, međutim tada je napravljen od dva betonska stupa i iste stare drvene grde koja ih spaja. Na drveni gredi stoji natpisna latinskom koji u prijevodu na hrvatski govori – „Ovdje su rascvjetane livade plemenitih Turopoljaca koje su, tijekom pet godina udruženim radom i zalaganjem, iskrčile marljive ruke. 1774. godine započele su krčiti, napokon 1779. razdijeljene su na svu braću, koja ovdje zadobiše jednake dijelove.“⁵¹

⁴⁹ Emilij Laszowski. Povijest plemenite općine Turopolja – svezak II. (Zagreb-Hrašće: Tiskara Markulin, 1996.) 56-57.

⁵⁰ Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 1895. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lks&datum=1895&size=45&page=232> (zadnji pristup 14.7.2023.)

⁵¹ „Prapovijesna šuma u srcu Turopolja“ *Kronike Velike Gorice*, 13. kolovoza 2015. (online, pristup 14.7.2023. <http://www.kronikevg.com/foto-prapovijesna-suma-u-srcu-turopolja/>)

Slika 8

Osim što su turopoljske šume bile bogate drvom, šume su bile važne i zbog žira. Turopoljci su krajem ljeta, obično nakon blagdana sv. Bartola (24. kolovoz) , svoje svinje puštali u šumu na ispašu, gdje su one boravile sve do zime, kada bi bile spreme za klanje ili prodaju. Turopoljska svinja je jedna od autohtonih hrvatskih pasmina domaće svinje koja je ujedno i jedna od najstarijih u Europi. Turopoljska svinja je pasmina koja je pogodna za uzgoj na otvorenom zbog svojih karakteristika, odnosno zbog duge dlake i zbog velike količine masnog tkiva koje joj osiguravaju toplinu. Također, turopoljska pasmina svinje je u velikoj mjeri otporna na razne bolesti. Međutim, u dvadesetom stoljeću došlo je do pada broja populacije turopoljske svinje zbog smanjenja šumskih površina i zbog smanjenja interesa za uzgojem svinja, ali i ostalih domaćih životinja u domaćinstvima. To je u konačnici dovelo do toga da je krajem 20. i početkom 21. stoljeća, odnosno od 1996. do 2008. godine, turopoljska pasmina svinje bila uvrštena na listu ugroženih pasmina koja je bila pred izumiranjem. Tada se pristupilo sustavnom radu na očuvanju pasmine što je rezultiralo stabilnom populacijom 2008. godine. Danas je populacija turopoljske svinje u porastu i aktivno se radi na promoviranju mesa turopoljske

svinje kao iznimno kvalitetnoj namirnici.⁵² U novije vrijeme, svake godine krajem kolovoza, članovi Plemenite općine turopoljske, nalaze se u Turopoljskom lugu gdje organiziraju manifestaciju koja se naziva *Žirovina*. Ta manifestacija održava se u spomen na nekadašnju *Žirovinu* kada su Turopoljci utvrđivali stanje uroda žira, kako bi pustili svoje svinje na ispašu. Danas je ta manifestacija kulturno-umjetničkog karaktera. Na njoj sudjeluju brojna kulturno-umjetnička društva te je organiziran program za djecu u kojem se prezentiraju stare igre i aktivnosti, kako bi se najmlađe zainteresiralo za zavičajnu povijest. Međutim, osim žirovine, ne postoji puno drugih prilika kada bi zainteresirani boravili u Turopoljskom lugu i upoznali se sa njegovom povijesti i zanimljivostima, osim u vlastitom aranžmanu. Također, povijest Turopoljskog luga nigdje nije prezentirana. Zato bi bilo dobro kada bi se dio prostorija u starom gradu Lukavcu osigurao za izložbu i prezentaciju Turopoljskog luga. Kao što je već rečeno, u Lukavcu se, do prije potresa, održavalo tek nekoliko manifestacija. Najvažnija je bila *Turopoljsko Jurjevo*. Turopolje je kraj u kojem je rašireno štovanje kršćanskog sveca, sv. Jurja. Spomendan je 23. travnja, dan kada simbolički dolazi proljeće. Večer uoči tog blagdana u Turopolju se pale krijesovi u čast tog sveca. Također, jedna od najstarijih župnih crkvi u Turopolju, ona u Odri, nosi ime po sv. Jurju. Stoga je prvu nedjelju nakon tog blagdana kod starog grada Lukavca organizirana proslava na kojoj posjetitelji mogu razgledati perivoj, ući u unutrašnjost utvrde i vidjeti autohtone životinje koje su obilježile povijest ovog kraja poput posavskog konja i već ranije navedene turopoljske svinje. Iako čašćenje svetog Jurja ima dugu tradiciju u Turopolju, proslava koja je organizirana kod Lukavca nema nikakav povijesni kontekst, već se tom proslavom posjetitelje željelo upoznati s turopoljskom kulturnom baštinom. Osim navedenog, za vrijeme proslave *Turopoljskog Jurjeva* u Lukavcu posjetitelji mogu vidjeti kulturno-umjetničke nastupe raznih folklornih društava iz Turopolja i okolice, nastupe raznih povijesnih postrojbi iz cijele Hrvatske, sudjelovati u raznim radionicama za djecu i sl. Vrhunac večeri *Turopoljskog Jurjeva* je paljenje velikog krijesa kojim se simbolički tjera zima i dočekuje proljeće, kada započinju poljoprivredni radovi.⁵³

⁵² Domagoj Đikić, Marija Đikić, Danijel Karolyi, Vlatko Rupić, Krešimir Salajpal. „Biological characteristics of turopolje pig breed as factor in renewing and preservation of population,“ *Stočarstvo: Časopis za unapređenje stočarstva*, 2010. 79-90.

⁵³ Turistička zajednica grada Velike Gorice. „Jurjevo u Lukavec-gradu“(online, pristup 25.9.2023. <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/turopoljsko-jurjevo/220?c=49>)

Slika 9

Osim *Turopoljskog Jurjeva*, unazad nekoliko godina, u Lukavcu se organizirao i *Perunfest* ili festival zaboravljenih priča i narodnih predaja koji je namijenjen dječjoj publici. Posjetitelji *Perunfesta* mogu čuti brojne stare priče i legende iz turopoljskog kraja. Ovaj festival je prepun radionica za djecu koje traju cijeli dan i koje na zanimljiv način uče djecu zaboravljenoj povijesti. Organizirano je i igranje starih igara, koje su djeca u Turopolju nekada igrala. Osim bogatog programa za najmlađe, *Perunfest* je zanimljiv i za starije posjetitelje koji mogu probati staru hranu i dobiti uvid u stare recepte, koji su prezentirani na šaljivi način. Vrhunac večeri je koncert glazbenih grupa koji izvode etno glazbu. Ovaj festival je zanimljiv pogotovo za djecu, koja na taj način imaju priliku upoznati povijest Turopolja, ali kroz mitove i legende. *Perunfest* je jedan od dobrih primjera na koji način bi se mogla iskoristiti lokacija poput Lukavca. Nakon potresa koje se dogodio u prosincu 2020. *Perunfest* je premješten na drugu, jednako atraktivnu, lokaciju u Donjoj Lomnici, u kuriju Modić-Bedeković.⁵⁴ Uz *Perunfest* tri godine za redom, 2014., 2015. i 2016. u Lukavcu se održao još jedan sličan festival – *Legendfest*. Cilj *Legendfesta* je da razne narodne legende, mitove i narodne priče održi živima i domaće i inozemne

⁵⁴ Perunfest. (online, pristup 25.9.2023. <https://www.perunfest.hr/>)

posjetitelje upozna s bogatstvom hrvatske nematerijalne baštine. *Legendfest* se u Hrvatskoj odvija na raznim lokacijama, a utvrda Lukavec bila je odabrana upravo zbog svojeg reprezentativnog izgleda, koji je doprinio cjelokupnom dojmu festivala. Posjetitelji su na *Legendfestu* mogli vidjeti izložbe brojnih umjetnika, poslušati koncerte raznih glazbenika etno izričaja, sudjelovati u dječjim radionicama ili predstavama i prisustvovati na nekoliko predavanja.⁵⁵

Slika 10

Lukavec je nekoliko godina zaredom ugostio manifestaciju koja nema poveznicu sa kulturnom tradicijom Turopolja ili s poviješću same utvrde. U lipnju 2016. godine prvi put je održan koncert elektronske glazbe na kojem su nastupali razni inozemni izvođači. Zbog svoje popularnosti koncert je održan i sljedeće godine kada je postavljeno ograničenje na 400 posjetitelja.⁵⁶ Međutim, upitno je koliko su takvi događaji adekvatni da se odvijaju na povijesnim lokacijama poput Lukavca zbog velike buke i zbog nemogućnosti kontrole

⁵⁵ Legendfest (online, pristup 25.9.2023. <https://legendfest.hr/festivali/>)

⁵⁶ „Dvorac Lukavec – Sindikat (opet) sprema ples koji ne smijete propustiti!“ *Story*, 13. lipnja 2017. (online, pristup 24.7.2023. <https://story.hr/Celebrity/a86013/DVORAC-LUKAVEC-Sindikato-opet-sprema-ples-koji-ne-smijete-propustiti.html>)

posjetitelja. S druge strane postoje neke prednosti. Koncerti privlače velik broj domaćih i inozemnih posjetitelja koji barem na taj način imaju doticaj s lokalnim znamenitostima i koji na taj način mogu pridonijeti daljnjoj promociji.

6.1 Primjer dobre prakse

Jedan od glavnih nedostataka Lukavca kao edukativno-turističke lokacije bilo je nemogućnost posjete. Lukavečka utvrda bila je zatvorena većinu godine i u utvrdu se moglo ući tek uz odobrenje Muzeja Turopolja ili Plemenite općine turopoljske. Odnosno, Lukavec je za posjetitelja bio otvoren tek nekoliko dana u godini, u vrijeme kada su se tamo odvijali događaji ili festivali poput *Turopoljskog Jurjeva*, *Perunfesta* i *Legendfesta*. Međutim, kada bi posjetitelji imali priliku ući u Lukavec tamo nije postojala nikakva stalna izložba ili bilo kakav drugi sadržaj iz kojeg bi posjetitelji mogli saznati nešto više o povijesti Turopolja, Plemenite općine turopoljske i utvrde Lukavec. Također, nedostatak popratnog sadržaja poput stručnog osoblja, sanitarnog čvora i internetske stranice koja bi služila informiranju posjetitelja i koja bi sadržavala sve bitne servisne informacije na jednom mjestu predstavlja ozbiljan problem u daljnjoj promociji Lukavca kao povijesno-turističke lokacije.

Slika 11

Za razliku od Lukavca, dobar primjer gospodarenja povijesnom utvrdom predstavlja novoobnovljena srednjovjekovna utvrda Medvedgrad. Medvedgrad je dobar primjer gdje su povezani lokalna flora i fauna sa poviješću same utvrde, ali i okolice. Medvedgradska utvrda sastoji se od *Velikog palasa*, *Malog palasa* i *Južne kule*. U *Velikom palasu* moguće je istražiti povijest utvrde Medvedgrad. Tamo se nalazi 3D maketa srednjovjekovne utvrde kakva je nekad bila i lenta vremena koju je moguće pregledati uz pomoć dva velika pomična ekrana na zidu. Na 3D maketi utvrde prikazuje se projekcija koja prikazuje povijest Medvedgrada na moderan i zanimljiv način. U *Malom palasu* kreirana je soba koja se bavi mitovima i legendama vezanim uz Medvedgrad. Prikazana je legenda o Barbari Celjskoj, odnosno Crnoj kraljici, ženi koja se u srednjem vijeku bavila alkemijom i travarstvom. U *Malom palasu* nalazi se još jedna soba u kojoj je prikazana srednjovjekovna smočnica. Iz tog prikaza može se zaključiti kakva je prehrana bila zastupljena u srednjem vijeku. Najveći prostor muzejskog postava je *Južna kula*. Tamo se na nekoliko etaža može vidjeti cijela flora i fauna Medvednice kao i povijest medvedgradskih vladara. Muzej je postavljen na zanimljiv način kombinirajući zidne plakate sa audio-vizualnim elementima. Ovim postavom prostorije utvrde Medvedgrad iskorištene su na jako dobar način koji privlači posjetitelje svih uzrasta. Medvedgrad se isplati posjetiti i zbog brojnih manifestacija koje se tamo održavaju. Na Medvedgradu se često organiziraju prezentacije srednjovjekovnog načina života, gdje posjetitelji imaju priliku isprobati korištenje replika srednjovjekovnog oružja, upoznati se sa srednjovjekovnom prehranom i sl. Također, učenici osnovnih škola na Medvedgradu imaju mogućnost sudjelovanja u raznim edukativnim programima i radionicama koje im omogućuju da svoje znanje primjene u praksi. Prednost utvrde Medvedgrad je i dobro uređena internetska stranica koja upućuje posjetitelja u sve važne informacije.⁵⁷ Tamo se nalaze informacije poput radnog vremena, prometne informacije vezane uz dolazak do utvrde automobilom, unesene su biciklističke rute i planinarske staze, ali i informacije koje upućuju buduće posjetitelje što mogu raditi na Medvedgradu i zašto bi ga trebali posjetiti. Posjetitelje se upućuje i na ostale znamenitosti koje mogu posjetiti u blizini poput rudnika Zrinskih, špilje Veternice, Kraljičinog zdenca i sl.

Osim povezivanja s lokalnom florom i faunom Još jedan od načina na koji bi se povijest Lukavca mogla prezentirati u javnosti na zanimljiv način je korištenje mitova i legendi. Dobar primjer gdje je legenda korištena u svrhu marketinga je dvorac i utvrda Veliki Tabor u Hrvatskom zagorju. Veliki Tabor je utvrđeni dvorac koji se nalazi u zagorskom mjestu Hum

⁵⁷ <https://medvedgrad.eu/>

Košnički. Najvjerojatnije je da je dvorac izgrađen sredinom 15. stoljeća, a naručitelj je bio grof Fridrik II. Celjski. Dvorac je bio primarno izgrađen kao stambeni objekt, ali na njemu postoje i fortifikacijski elementi poput artiljerijskih strijelnica i polukružnih kula koje su u 18. stoljeću preuređene u stambene objekte.⁵⁸ Uz taj dvorac veže se legenda o Veroniki Desiničkoj, koja je navodno bila ljubavnica grofa Fridriha Celjskog. Prema legendi Veronika je proglašena vješticom i zbog toga je utopljena, a njezino tijelo je zazidano u zidove dvorca Veliki Tabor.⁵⁹ Osim u Hrvatskom zagorju, postoje legende i o već navedenom Medvedgradu. Najpoznatija je ona o njegovoj gospodarici Barbari Celjskoj koja je u narodu nazivana crnom kraljicom. Barbara Celjska bila je kćer Hermana II. Celjskog i grofice Ane von Schaunberg. Već početkom 15. stoljeća zabilježeno je da je udana za kralja Žigmunda. Bila je hrvatsko-ugarska, njemačka i češka kraljica koja je imala vrlo turbulentan život. Barbara Celjska je u čestim sukobima sa svojim suprugom, ali i ostalim velikašima, pokazala iznimno političko umijeće. Također, poznato je da je podupirala znanost i gajila interese prema alkemiji. Umrla je u Češkoj 1451. godine od kuge, a upravo zbog njezinih političkih angažmana i interesa nakon smrti je ostala upamćena kao crna kraljica i zloglasna vladarica Medvedgrada. Ta legenda iskorištena je u današnjoj promociji Medvedgrada⁶⁰ Lukavec za svoju promociju ne bi trebao koristiti legende zato što su se tamo odvijala prava suđenja vješticama i mnogo njih tamo je spaljeno, većina u ranom novom vijeku. Progoni vještica na hrvatskim prostorima počinju već u 14. stoljeću, dok je prvi zapis o progonu vještica u Turopolju datiran u 17. stoljeće. Na turopoljskom *spravišću* koje je održano 22. lipnja 1614. godine u Velikoj Gorici iznesena je optužba protiv vještica. Na tu optužbu donesena je odluka da se *vještice* i *otrovnice* izvedu na sud pred župana. Međutim, nisu poznata imena optuženica niti koje su im kazne izrečene. Odnosno, ne znamo je li to suđenje uopće održano.⁶¹ Najgori progon vještica u Turopolju odvijao se sredinom 18. stoljeća. U prosincu 1733. godine Zagrepčanka Margareta Kuljanka optužena je suradnju i spolno općenje s vragom, sknavljenje hostije, odricanje Boga i svetaca. Zanimljivo je to da je na mukama izdala imena žena i muškaraca iz Turopolja za koje je navela da također surađivali s vragom. Kuljanka je navela imena trideset ljudi od kojih je dvadeset i osmero optuženo za vraćanje i spaljeno, dok je samo dvoje oslobođeno. Praksa prilikom kažnjavanja vještica na

⁵⁸ Veliki Tabor. „Povijest“ (online, pristup 26.9.2023. <https://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/povijest>)

⁵⁹ Veliki Tabor. „Legenda o Veroniki Desiničkoj.“ (online, pristup 22.9.2023 <https://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/legenda-o-veroniki-desinickoj>)

⁶⁰ Centar za posjetitelje Medvedgrad. „Legendarna žena“ (online, pristup 22.9.2023. <https://medvedgrad.eu/legendarna-zena/>)

⁶¹ Emilij Laszowski. *Progon vještica u Turopolju: kulturno-historijski prikaz.* (Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara, 1914.) 3-6.

hrvatskim prostorima bila je da osobu prvo usmrte, a potom njeno tijelo spale, ali zbog težine zlodjela koje je Kuljanka počinila, ona je bila osuđena da bude živa spaljena na lomači. Suđenja, mučenja i spaljivanja odvijala su se u Lukavcu.⁶² Budući da su suđenja koja su se odvijala u ranom novom vijeku detaljno dokumentirala i zapisi su objavljeni u brojnim publikacijama, ova povijest mogla bi se iskoristiti kao pretpostavka za razvoj tanatoturizma ili mračnog turizma, koji sve više dobiva na popularnosti u svijetu.

U Hrvatskoj postoje dobri primjeri populariziranja vojne povijesti. Jedan od primjera popularizacije vojne povijesti je Renesansni festival koji se svake godine održava u Koprivnici. Renesansni festival jedna je od najvećih kulturno-povijesnih manifestacija u Europi. U toj manifestaciji sudjeluju brojni kostimirani izvođači koji prezentiraju stare zanate, razno staro oružje, renesansnu glazbu, jedinstvenu gastro ponudu i brojne druge sadržaje kojima pokušavaju dočarati život u razdoblju kasnog srednjeg vijeka. Broj izvođača koji sudjeluju na festivalu je veći od 1300, a osim hrvatskih na festivalu nastupaju često i oni inozemni. U četiri dana trajanja ovaj festival privuče više od četrdeset tisuća posjetitelja i upravo zbog tih brojki festival je 2019. godine proglašen najboljom turističkom manifestacijom u Hrvatskoj.⁶³ Osim Renesansnog festivala u Koprivnici, značajan događaj koji popularizira povijest je i uprizorenje Seljačke bune iz 1573. godine. Taj događaj odvija se kod dvorca Stubički Golubovec svake godine u veljači i posjetitelji također imaju priliku vidjeti kostime i replike brojnih vojnih uniformi, starog oružja i sl. Uprizorenje seljačke bune je manifestacija koja također traje nekoliko dana i privuče veliki broj posjetitelja. Osim samog uprizorenja seljačke bune posjetitelji tada mogu posjetiti razne muzeje i izložbe te isprobati bogatu gastronomsku ponudu Hrvatskog Zagorja.⁶⁴ Još jedan festival koji pomaže razvoju kulturnog turizma, ali isto tako na jako dobar način prikazuje sve aspekte srednjovjekovnog života je Rapska fjera. Festival se održava svake godine krajem srpnja na otoku Rabu. Rabska fjera je najveći i najstariji srednjovjekovni ljetni festival u Hrvatskoj. Festival vuče tradiciju iz 1364. kada je gradsko vijeće Raba odlučilo dati počast kralju Ljudevitu Velikom, koji je oslobodio grad od mletačke vlasti. U vrijeme Rabske fjere cijeli grad se vraća u srednjovjekovno razdoblje, a posjetitelji mogu dobiti uvid u srednjovjekovne zanate i slične zanimljivosti. Vrhunac Rabske fjere je 27. srpnja, kada se obilježava spomendan sv. Kristofora, zaštitnika grada Raba. Na taj dan

⁶² Deniver Vukelić. *Magija na hrvatskom povijesnom prostoru*. (Zagreb: Školska knjiga, 2021.) 413-415.

⁶³ Renesansni festival. (online, pristup 26.9.2023. <https://www.renesansnifestival.hr/najava-renesansni-festival-2022/>)

⁶⁴ TZ područja Donja Stubica i Gornja Stubica. „Seljačka buna“ (online, pristup 26.9.2023. <https://www.gupcev-kraj.hr/hr/seljacka-buna/>)

održavaju se viteške igre, a posjetitelji mogu vidjeti srednjovjekovno oružje, oklope i razne kostime.⁶⁵ Lukavec bi zbog svoje lokacije, odnosno zbog blizine Zagreba i Velike Gorice, mogao također ugostiti festivale sličnog sadržaja koji bi zainteresiranim posjetiteljima pružili uvid u način na koji se nekada živjelo u drvenoj ili kasnije zidanoj utvrdi u ranom novom vijeku. Također, Lukavec je građevina čija je prvotna funkcija bila fortifikacijska i zbog toga bi bilo zanimljivo da se organiziraju manifestacije poput gore navedenih kako bi posjetitelji i u blizini Zagreba mogli vidjeti srednjovjekovno i ranonovovjekovno oružje, viteške borbe, stare zanate ili probati turopoljsku gastronomsku ponudu

6.2 Turopoljski banderij

Iako je Lukavec prvenstveno utvrda, čija je funkcija bila vojna i obrambena, danas se u Lukavcu ne može vidjeti na koji način je obrana Turopolja funkcionirala. Osim što se u gradu Lukavcu nalazi replika jednog drvenog topa i u muzeju Turopolja u Velikoj Gorici ima izloženo nekoliko sablji i pušaka te cijev topa iz Lukavca koji je nazivan *Turopoljski šćuk*, u Turopolju je praktički nemoguće vidjeti nešto više o ratovanju ili o vojnoj povijesti. Međutim, Turopolje ima svoj banderij koji danas djeluje kao svečana povijesna vojna postrojba u sklopu Plemenite općine turopoljske. Oni svojim nastupima promoviraju turopoljsku povijest i kulturnu baštinu po Hrvatskoj.

Plemenita općina turopoljska je kao zajednica plemića bila dužna imati svoju vojsku, odnosno banderij koji je bio u službi bana. Banderij je vodio kapetan koji je primao plaću od općine i koji je bio zadužen za vojnu obuku Turopoljaca u mirnodopsko vrijeme. Turopoljci su pod vodstvom svojeg kapetana od 15. pa sve do 18. stoljeća ratovali na vojnoj krajini protiv Osmanlija. U vrijeme francuske uprave nad Turopoljem ukinuta su sve službe pa tako i ona kapetana. Kapetanska služba obnovljena je tek 1813. godine kada je obnovljena samouprava Plemenite općine turopoljske. Osim kapetana, istaknute funkcije unutar turopoljskog banderija bile su zastavnik i bubnjar.⁶⁶ Turopoljci su često sudjelovali u borbama s Osmanlijama pa su shodno tome koristili veliki broj hladnog, a kasnije i vatrenog oružja. Do kraja 15. stoljeća u Turopolju je korišteno samo hladno oružje poput mačeva ili sablji, lukova i strijela, kopalja i

⁶⁵ Rab. „Rabska fjera.“ (online, posljednji pristup 26.9.2023. <https://www.rab-visit.com/hr/aktivnosti/dogadjanja/rabska-fjera/404>)

⁶⁶ Emilij Laszowski. Povijest plemenite općine Turopolja – svezak II. (Zagreb-Hrašće: Tiskara Markulin, 1996.) 58-61.

helebaradi, buzdovana i sl. te različitih vrsta štitova i oklopa. Od kraja 15. stoljeća u ratovanje je na hrvatskim prostorima uvedeno i vatreno oružje koje se može podijeliti u dvije skupine – osobno vatreno oružje poput kremenjača, fitiljača i sl. i teško vatreno oružje poput topova za čije je rukovanje bilo potrebno više osoba. Poznato je da su se u krajevima koji su bili bogati drvenom građom, poput Turopolja, čak i topovi izrađivali od drveta. U samim počecima razvoja vatrene topovske cijevi radile su se od drveta divlje trešnje i oni su služili za zastrašivanje neprijateljskih konja i za široko ispaljivanje najčešće kremenog šljunka po neprijateljima. Drveni topovi bili su nepouzdati i često su oni koji su rukovali njima znali poginuti. Tek kasnije, od 16. stoljeća, drvene topove zamjenjuju oni željezni, koji su bili puno precizniji i sigurniji.⁶⁷

Slika 12

⁶⁷ Radivoje Jovičić. „Povijesno oružje banderija Plemenite općine turopoljske,“ *Ljetopis Grada Velike Gorice* (2010.) 159-168.

7. Terenska nastava zavičajne povijesti

Suvremeno izvođenje nastave povijesti temelji se na potrebama učenika. Nastava mora biti osmišljena na način da bude kvalitetna, učinkovita i zanimljiva za učenike. Jedan od elemenata kojim bi mogli postići novu dimenziju u poučavanju zasigurno je nastava koja se izvodi izvan učionice ili izvan škole. Izvanučionička nastava je posebno razrađen i pripremljen proces učenja i poučavanja koji se izvodi izvan učionice. Postoji nekoliko različitih načina na koje se izvanučionička nastava može odvijati. To su nastavne posjete, nastava u prirodi, školski izleti, školske ekskurzije, ljetovanja ili zimovanja i terenska nastava.⁶⁸

Zavičajna povijest dio je hrvatske pa samim time i europske i svjetske povijesti. Zbog toga je važno da učenici budu upućeni i da znaju nešto o zavičajnoj povijesti. Nastava na kojoj se obrađuje zavičajna povijest zahtijeva dublje promišljanje o nekoj temi i korištenje ishoda koji su na višim razinama, kako bi znanje stečeno na nastavi učenici mogli iskoristiti u stvarnom životu. Zavičajnom nastavom učenici mogu oblikovati mišljenje u kojemu će shvaćati važnost lokalne povijesti i važnost očuvanja kulturne baštine kraja u kojem žive.⁶⁹ Zavičajna povijest može se obraditi u kontekstu određenog povijesnog razdoblja ili se može obraditi kao zasebna cjelina. Jedan od načina obrade zavičajne povijesti je izvanučionička terenska nastava. Učenje van učionice može biti zanimljivije od onog klasičnog zato što učenici mogu u praksi primijeniti znanje koje su naučili u teoriji. Prednosti učenja izvan učionice su neformalno učenje koje može biti prezentirao kroz igru ili na neki drugi sličan način. Na taj način učenici lakše uče, razvijaju kreativnost, razvijaju komunikacijske vještine, učenici se upoznaju s radnim pretpostavkama i drugim uvjetima za samostalno učenje i sl. Učenjem izvan učionice gradivo se može povezati sa više nastavnih predmeta i na taj način ostvariti interdisciplinarno učenje. Međutim, postoje i neki nedostaci učenja van učionice. To su visoki troškovi koji uključuju prijevoz učenika do lokacije, ali i priprema koja je potrebna kako nastavnicima tako i učenicima. Učenici bi trebali imati određeno predznanje, dok bi nastavnik trebao osmisliti program i zadatke koji će biti prezentirani na samoj lokaciji. Bez obzira na sve nedostatke, izvanučionička nastava se može jako dobro prilagoditi nastavi povijesti u školama. Takva vrsta učenja omogućava kreativni

⁶⁸ Pavao Skok. *Izvanučionička nastava*. (Zagreb: Pedagoški servis, 2002.) 3-20.

⁶⁹ Suzana Pešorda. „Usklađivanje kurikuluma zavičajne povijesti kao dodatne nastave u gimnazijama s kurikulumom Povijesti u gimnazijama.“ *Povijest u nastavi* (2020.) 5-15.

pristup i individualno prilagođavanje određenim povijesnim temama što može rezultirati povećanim interesom za nastavu povijesti među učenicima u osnovnim i srednjim školama.⁷⁰

Kod izvanučioničke nastave važno je učenje otkrivanjem. Strategija učenja otkrivanjem u potpunosti je usmjerena na učenika koji se treba upoznati s lokacijom ili s izvorom koji istražuje i potom donositi zaključke i rješavati zadatke vezane uz planiranu nastavu. Kada učenici dođu na lokaciju planirane terenske nastave oni tamo imaju pristup raznim izvorima. Uz pomoć nastavnika, koji je unaprijed pripremio pitanja i zadatke, učenici bi trebali prepoznati sličnosti i razlike, uzroke i posljedice, kontinuitete i promjene. Zadaci i pitanja morala bi sadržavati sve kognitivne razine. Na taj način učenici primjenjuju temeljne povijesne koncepte i stvaraju vlastito mišljenje o događajima iz povijesti. Znanja koja učenici steknu na izvanučioničkoj nastavi učenjem otkrivanjem trebala bi biti dugotrajna i učenici bi stečeno znanje trebali primjenjivati na kasnijoj nastavi. Također, stečena znanja učenici ne bi trebali povezivati samo s nastavom povijesti već i sa nastavom iz ostalih predmeta.⁷¹

Cijela nastava zavičajne povijesti Turopolja u Lukavcu sastoji se od nekoliko nastavnih sati. Posjeti Lukavcu prethodilo bi nekoliko sati pripreme gdje bi nastavnik predstavio učenicima informacije o lokaciji posjete, u ovom slučaju Lukavcu. Nakon posjete i rješavanja zadataka na terenu nastava zavičajne povijesti nastavila bi se u učionici gdje bi učenici dobili određene zadatke kako bi ponovili i utvrdili svoje znanje te vrednovali terensku nastavu. Ova terenska nastava primjenjiva je u šestim razredima osnovnih škola i u drugim razredima gimnazije, gdje se može obraditi unutar razdoblja srednjeg i ranog novog vijeka. Na satu koji bi prethodio terenskoj nastavi učenici bi uz poučavanjem vođenim otkrivanjem i razgovorom, frontalnom nastavom i metodom razgovora učili o osnutku Plemenite općine turopoljske i o Turopolju u razdoblju kasnog srednjeg i ranog novog vijeka. Na nastavi bi bili objašnjeni pojmovi poput gradokmetova, plemstva, plemenite općine i sl. Nastavnik bi učenicima pokazao grb Plemenite općine turopoljske, kojega bi zajedno s učenicima analizirao. Grb prikazuje dva stražara i kulu koja simbolizira utvrdu. Učenici bi potom bili upoznati s važnosti podizanja utvrda u razvijenom srednjem vijeku na prostoru Turopolja s obzirom na učestale osmanske napade. Nastavnik bi prikazao crtež drvene utvrde kakva je bila na mjestu današnje zidane kako bi zajedno analizirali izgled i funkciju. Cilj nastave prije posjete utvrdi Lukavec bio bi da učenici

⁷⁰ Natalija Jadrić. „Učenje izvan učionice,“ *Povijest u nastavi vol.32, no.1* (2021.) 53-60.

⁷¹ Iris Hursa. „Primjer izvanučioničke nastave u dvorac obitelji Oršić u Gornjoj Stubici,“ *Povijest u nastavi vol.32, no.1* (2021.) 5-22.

kroz razne zadatke i aktivnosti uvide da je hrvatski prostor već od razvijenog srednjeg vijeka bio izložen osmanskim napadima koji su obilježili sljedećih nekoliko stoljeća hrvatske povijesti. Važno je da nastavnik učenicima predstavi ciljeve i tijek terenske nastave na pripremnom satu. Kada učenici dođu na lokaciju terenske nastave imat će stručno vodstvo koje će ih provesti oko i unutar kaštela. Tamo će imati priliku vidjeti opkope koji su nekada bili napunjeni vodom, perivoj u kojem se nalaze hrastovi lužnjaci, deblo najvećeg turopoljskog hrasta koje je izloženo ispred Lukavca, ali i samu utvrdu Lukavec u kojoj se nalazi nekoliko prostorija. Nakon stručnog vodstva učenici će biti podijeljeni u pet skupina. Svaka skupina će dobiti radni listić sa zadacima i papire i olovke za vlastite bilješke.⁷² Učenici će dobiti slobodo vrijeme kako bi samostalno mogli proći po utvrdi i riješiti zadatke. Nakon rješavanja zadataka učenici bi ukratko prezentirali svoje odgovore i zaključke. Po povratku u učionicu važno je evaluirati terensku nastavu. Prvi dio evaluacije obavio se na mjestu terenske nastave, kada su učenici prezentirali svoje odgovore i zaključke, dok bi se drugi dio evaluacije trebao odvijati na satu nakon. Učenici će ponovno biti podijeljeni u skupine, kao i za vrijeme terenske nastave. Svaka skupina dobit će svoj zadatak koji bi trebali napraviti u obliku plakata. Prva skupina napravila bi skicu utvrde i ukratko objasnila geografska obilježja prostora koji je utjecao na odabira mjesta za gradnju utvrde, dok bi druga skupina napravila tlocrt utvrde u kojem bi naveli sve prostorije i objasnili njihove funkcije. Treća i četvrta skupina učenika bila bi zadužena da osmisle napad na utvrdu i način na koji bi se utvrda obranila od mogućeg osvajača. Posljednja skupina izradila bi plakat koji bi prikazivao način života u utvrdi na temelju znanja kojeg su stekli na terenskoj nastavi. Na kraju sata učenici će iznijeti svoje mišljenje o terenskoj nastavi i dati svoje prijedloge za poboljšanje iste. Nastavnik bi trebao provesti samoevaluaciju i uvažiti prijedloge učenika. Na taj način nastavnik bi preispitao uspješnost izvanučioničke terenske nastave u utvrdi Lukavec i eventualno doradio moguće nedostatke.

Unutar utvrde ne postoji nikakav stalni niti privremeni postav izložbe ili predmeta kojim bi se prikazao prijašnji život utvrde, osim jedne replike drvenog topa. Stoga kao jedini izvor u ovoj terenskoj nastavi možemo smatrati samu utvrdu Lukavec. Lukavec sa svojim zidinama, prostorijama, puškarnicama i opkopima koji su i danas vidljivi svjedoči nekom drugom vremenu. Kao izvor u ovoj terenskoj nastavi mogli bi uzeti i perivoj oko utvrde koji se prostire na šest hektara i koji je prepun hrastova lužnjaka. Taj perivoj može se uzeti u obzir kao izvor u nastavi zato što je drvena utvrda koja je prethodila zidanoj bila izgrađena od takvog drveta.

⁷² Primjeri radnih listića nalaze se na sljedećoj stranici.

Učenici bi na taj način uvidjeli koliko je komplicirano bilo podići takvu utvrdu korištenjem samo primitivnih alata u kasnom srednjem vijeku. Korištenje izvora u nastavi povijesti važno je zato što učenici na taj način mogu vidjeti način rada povjesničara, odnosno otkud potječe znanje o prošlosti. Korištenjem i analizom raznih izvora u nastavi povijesti kod učenika se razvija konceptualno i proceduralno znanje. Međutim, razni povijesni izvori nastali su u različitim povijesnim kontekstima i zbog toga nastavnik mora uputiti učenike da razmišljaju o vremenu, mjestu i okolnostima nastanka pojedinog izvora. Interpretacija izvora je koncept koji se razvija kod učenika cijelo vrijeme njihovog školovanja i može im koristiti i u historiografiji, ali i u javnoj uporabi povijesti. Razumijevanje analize povijesnih izvora učenicima omogućuje da razumiju razliku između stvarne prošlosti, odnosno prošle zbilje i historiografije ili interpretacije povijesti.⁷³

Kako bi terenska nastava bila zanimljivija i kako bi se povećala aktivnost učenika dobro je nastavnu temu povezati s ostalim predmetima. Međupredmetno povezivanje potiče samostalan rad učenika i stjecanje određenih iskustava. Također, znanje koje je stečeno na međupredmetnoj terenskoj nastavi predstavlja svojevrsan temelj za buduću nadogradnju znanja. Međutim, kod planiranja takve međupredmetne terenske nastave postoje određeni izazovi. Osmišljavanje takve vrste nastave zahtjeva veliku angažiranost više nastavnika, koji bi zajedničkom suradnjom trebali doći do određenog ishoda.⁷⁴ Terenska nastava u Lukavcu, zbog svoje lokacije, mogla bi se povezati s nastavom iz biologije. Kao što je već ranije napisano, utvrda Lukavec nalazi se blizu šume, a u perivoju oko utvrde se nalazi park šuma koja se prostire na šest hektara. U park šumi, ali i u Turopoljskom lugu koji je u blizini nalaze se brojne biljne vrste, a ispred utvrde je izloženo deblo najstarijeg hrasta u Turopolju. Pomnim planiranjem nastave učenici bi na terenskoj nastavi mogli saznati ekohistoriju Turopolja i biljnu i životinjsku raznolikost tog kraja. Osim sa biologijom, ova terenska nastava mogla bi se povezati i sa predmetom likovna umjetnost u gimnaziji. Učenici drugog razreda gimnazije mogu analizirati izgled utvrde, način izgradnje i odrediti kojem stilu umjetnosti izgled Lukavca pripada. Na taj način učenici bi iskoristili svoje, već ranije stečeno, znanje kako bi sami došli do nekih zaključaka koji bi im pomogli u daljnjem školovanju i primjeni znanja.

⁷³ Snježana Koren. *Čemu nas uči povijest?* (Zagreb: Profil, 2014.) 82.

⁷⁴ Natalija Mihelčić. „Međupredmetno povezivanje povijesti, zemljopisa, glazbe i terenskog rada.“ *Povijest u nastavi vol.13,no.26.* (2015.) 147-152.

1. GRUPA – POLOŽAJ UTVRDE

Utvrde su se uvijek gradile na pažljivo odabranim strateškim lokacijama. Odredite koja su obilježja bila bitna za izgradnju utvrde na ovoj lokaciji. Na karti ucrtaj položaj utvrde, označi opkope i perivoj koji okružuje utvrdu.

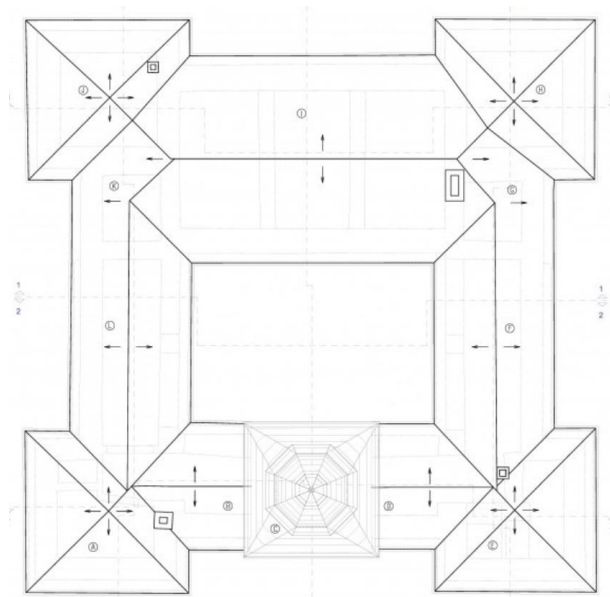

Pitanja:

1. Na kakvom položaju se nalazi utvrda (dolina, uzvisina)?
2. Je li utvrda izgrađena na lako dostupnom mjestu?
3. Kakav je teren na kojem je utvrda izgrađena?
4. Postoji li kakav sustav obrane od moguće opasnosti?
5. Postoji li koja utvrda u blizini i vidi li se s ona s tornja Lukavca?
6. Koji materijal je upotrijebljen za gradnju i od kud se dobavlja?
7. Postoji li u blizini utvrde važna prometnica ili naselje?
8. Ima li utvrda zalihe vode?

2. GRUPA – OBRAMBENA I STAMBENA FUNKCIJA UTVRDE

Utvrde su često osim obrambene imale i stambene funkcije. Obilaskom utvrde odredi koji su stambeni, a koji obrambeni elementi. Na tlocrtu ucrtaj poziciju bunara, kapelice sv. Lucije, stepeništa i velike dvorane koja je služila za sjednice Plemenite općine turopoljske.

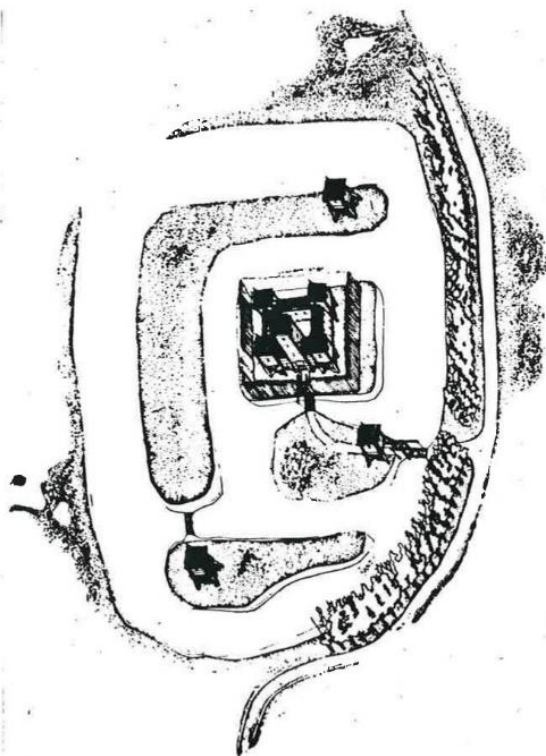

Pitanja:

1. Koliko prostorija se nalazi unutar utvrde i koje su to?
2. Ima li utvrda pristup pitkoj vodi?
3. Koliko kula ima utvrda i koje su njihove funkcije?
4. Postoje li unutar utvrde gospodarske prostorije i koje su to?
5. Koliko ulaza ima utvrda?
6. Kolika je površina utvrde?
7. Kolika je debljina zidova utvrde?

3. GRUPA – NAPAD I OBRANA UTVRDE

Utvrde su građene s ciljem obrane od neprijatelja. Osmislite način na koji bi napali takvu utvrdu i način na koji bi ju obranili. Na prikazu srednjovjekovnog drvenog Lukavca označite prednosti takve utvrde, odnosno slabe točke i nedostatke.

Pitanja:

1. Kako se ulazi u utvrdu?
2. Kolika je debljina zidova?
3. Gdje se nalazi branič kula?
4. Koji zid utvrde je najslabiji?
5. Ima li utvrda izvor vode i spremište za hranu u slučaju opsade?
6. Kojim oružjem bi napali utvrdu?
7. Kojim oružjem bi branili utvrdu?
8. Postoje li opkopi oko utvrde?

4. GRUPA – NAČIN ŽIVOTA U UTVRDI

Svaka utvrda je osim obrambene imala i stambenu funkciju. Obilaskom utvrde pronađi elemente koji upućuju na stambeni život utvrde. Na utvrđi pronađite grb i objasnite što on predstavlja.

Pitanja:

1. Gdje se grb nalazi na utvrđi i što možemo zaključiti time?
2. Koje prostorije ukazuju da je utvrda imala stambenu funkciju?
3. Tko je stanovao u utvrđi?
4. Koliko ljudi je moglo stanovati u utvrđi?
5. Koje prostorije su namijenjene za stanovanje, a koje za gospodarske potrebe?
6. Ima li utvrda pristup pitkoj vodi?
7. Postoji li cesta koja vodi do utvrde?
8. Nalazi li se utvrda blizu naselja?

8. Lukavec u javnoj povijesti i kulturi sjećanja

Kao što je već na početku ovog rada navedenom danas je povijest prisutna u raznim oblicima u javnosti. Povijest je u javnoj prisutna na televiziju u obliku igranih i dokumentarnih filmova i serija, obilježavanjem raznih godišnjica, nerijetko je korištena u političke svrhe i sl. U javnosti je često prisutna povijest ratova, posebno Domovinskog i Drugog svjetskog rata. Zbog prisutnosti povijesti u javnosti razvio se pojam *kultura sjećanja*. Taj pojam označuje način na koji se društvo prisjeća, komemorira i čuva svoju povijest. Pojam kulture sjećanja temelji se na razumijevanju da sjećanje nije samo individualni proces, već socijalni i kulturni. Kultura sjećanja može pomoći društvu da uči iz svoje povijesti. Događaji koji su bliži današnjici, poput već navedenih Domovinskog i Drugog svjetskog rata, češća su tema rasprava u javnosti, za razliku od srednjovjekovne ili ranonovovjekovne povijesti.⁷⁵ Međutim, utvrda Lukavec, čija povijest seže u kasni srednji vijek, može biti tema mnogih rasprava pogotovo u današnje vrijeme kada se treba odvojiti veliki novac za njegovu obnovu. Iz tog razloga bitno je povijest tumačiti na ispravan način i u javnosti prikazati koliki značaj Lukavec ima u Turopoljskoj povijesti. Upravo zbog interesa javnosti i zbog kulture sjećanja devedesetih godina 20. stoljeća Lukavec je krenuo u obnovu nakon više desetljeća raznih namjena i zapuštanja. Danas je Lukavec simbol istoimenog naselja, ali i cijelog Turopolja. Utvrda Lukavec nalazi se na grbu mnogih udruga koje djeluju u naselju i okolici. Valja istaknuti da Kulturno umjetničko-društvo iz Lukavca nosi naziv *Stari grad Lukavec* i na svojim čestim inozemnim putovanjima promovira kulturnu baštinu i povijest svojeg kraja.⁷⁶

Oni najstariji mještani Lukavca stari grad povezuju sa školom. Naime, tamo je početkom 20. stoljeća osnovana škola. Djeca iz Gornjeg i Donjeg Lukavca su sve do 1912. godine išla u školu u Donju Lomnicu. Međutim zbog nepraktičnosti, pogotovo u zimskim mjesecima, 1912. godine osnovana je škola u Lukavcu. Lukavečki suci Janko pl. Kos, Mika pl. Kos i Josip pl. Stanilović te lugar Rok pl. Sedmak ishodili su dozvolu od turopoljskog župana Ljudevita pl. Josipovića dozvolu da se škola osnuje u starom gradu Lukavcu. Velika dvorana unutar kaštela poslužila je kao školska učionica, dok su prostorije koje su se nalazile u jugoistočnom krilu uređene kako

⁷⁵ „Kultura sjećanja.“ *Centar za suočavanje s prošlošću.* (online, pristup 21.9.2023. <https://kulturasjecanja.documenta.hr/hr/>)

⁷⁶ KUD Stari grad Lukavec. (online, pristup 21.9.2023. <https://kudstarigradlukavec.hr/>)

bi služile za stan učitelja. Za prvog učitelja imenovan je Pavao Marinić 19. studenog 1912. godine. Postoje sačuvani podatci i o prvom školskom ispitu koji je tamo održan u lipnju 1913. godine, nakon kojeg je najbolja učenica Marija pl. Cigetić nagrađena doživotnim članstvom sv. Jeronima. Već dvadesetih godina uvidjelo se da stari grad Lukavec nije primjereno mjesto za školu, međutim škola je ostala tamo sve do 1941. godine. Početkom 1941. u Hrvatsku dolazi njemačka vojska koja se useljava u prostorije gdje je održavana nastava.⁷⁷ Nakon rata, prema kazivanju mještana Lukavca, prostorije starog grada bile su iskorištavane na različite načine, ali sve do obnove koja počinje devedesetih godina bile su sustavno zapuštane. Nakon škole i vojske, u zgradi starog grada nalazile su se prostorije seoske zadruge, kina, trgovine građevinskim materijalom i sličnih organizacija koje su vodili mještani.⁷⁸ Iako sami stari grad nije bio obnovljen do tada, Lukavčani su se 1960. godine organizirali kako bi uredili okoliš utvrde. Prostor oko Lukavca sa sjeverne i istočne strane činile su oranice, koje su tada prenamijenjene. Mnogi stariji mještani još se sjećaju te radne akcije, kada se ručnim poljoprivrednim alatom zasadila šuma hrasta lužnjaka i raznog ukrasnog bilja. Zbog tog poteza danas se oko starog grada nalazi prekrasan perivoj na prostoru od šest hektara koji bi se u budućnosti mogao iskoristiti na razne načine kako bi se potencijal same utvrde iskoristio na još bolji način.⁷⁹

⁷⁷ Ivan Cvetković. *Lukavec*. (Samobor: Tiskara Domagoj, 2008.) 52-53.

⁷⁸ „Dobrodošli u Lukavec“ *Cityportal.hr*, 29. lipnja 2023. (online, pristup 4.8.2023. <https://cityportal.hr/dobrodosli-u-lukavec-vjestice-na-lomaci-susjedi-na-lopati-a-prva-slova-u-dvorcu/>)

⁷⁹ „Kak je navek bilo, navek tak mora biti“ *Mjesni odbor Lukavec*, 13. studenog 2022. (online, pristup 4.8.2023. <https://lukavec.hr/kak-je-navek-bilo-navek-tak-mora-bit/>)

Slika 13

Do potresa u prosincu 2020. godine utvrda Lukavec bila je u izvrsnom stanju i kao takva bila je ponos naselja i cijelog Turopolja. U razgovoru s lokalnim stanovništvom može se doći do zaključka da većina njih jedva čeka vidjeti Lukavec obnovljen, u punom sjaju i s nekom novom namjenom koja bi koristila razvoju tog dijela Turopolja. Iako je većina mještana ali i ostalih Turopoljaca bila zadovoljna obnovom koja je započela devedesetih godina, mnogi su bili razočarani što prostorije nisu iskorištene ni na kakav način. Tužno je vidjeti tako zdanje prazno i neiskorišteno pa jedino postoji nada da će se nakon ove sljedeće obnove prostorije utvrde iskoristiti na adekvatan način, kako bi bile na korist lokalnom stanovništvu, ali i kako bi se promovirala Turopoljska povijest i kulturna baština.

9. Lukavec u javnom prostoru

Kao što je već u prethodnim dijelovima ovog rada spomenuto, Lukavec je do potresa u prosincu 2020. bio u odličnom stanju i izgledao je vrlo reprezentativno, međutim bio je korišten vrlo malo, tek nekoliko puta godišnje, za različite manifestacije. U ovom poglavlju analizirat će se nekoliko poznatih internetskih portala, ali i razne stranice na društvenim mrežama koje u današnje vrijeme sve više dobivaju na važnosti. Na taj način probat će se doći do zaključka koliko je Lukavec promoviran u javnosti i koliko je javnost uopće upoznata s tom lokacijom.

Analizom internetskog portala *Večernji list*, koji je jedan od poznatijih informativnih medija u Hrvatskoj i koji objavi više od 250 različitih članaka na dnevnoj razini, možemo zaključiti da Lukavec nije previše zastupljen u javnom prostoru. Čitatelji tog portala za Lukavec su u posljednjih 14 godina, odnosno od 2009. godine za Lukavec mogli čuti tek 11 puta. Većina tih članaka najavljuje festivale koji su se tamo održavali nekoliko godina za redom, poput Perunfesta, Legendfesta i Turopoljskog Jurjeva. Osim navedenog, čitatelji *Večernjeg lista* mogli su saznati da se oko lukavečke utvrde tri godine za redom održavalo Svjetsko prvenstvo u pripremanju kotlovinu. Taj događaj bila je odlična promocija Lukavca zbog mnogih osoba iz hrvatske javnosti koji su sudjelovali u tome.⁸⁰ Osim *Večernjeg lista* u Hrvatskoj je podjednako zastupljen *Jutarnji list*, koji također osim kao dnevni tisak djeluje i u digitalnom obliku. *Jutarnji list* u posljednjih 14 godina objavio je 12 članaka koji govore o događajima koji su organizirani tamo i o budućim renovacijama zbog oštećenja koja su nastala u posljednjem potresu. Za razliku od *Večernjeg* u *Jutarnjem listu* postoji i nekoliko informacija i članaka koji čitateljima Lukavec prezentiraju kao idealnu vikend destinaciju u okolici Zagreba.⁸¹ S obzirom da su *Večernji* i *Jutarnji list* jedni od najpoznatijih i najčitanijih informativnih portala u Hrvatskoj, možemo zaključiti da je na nacionalnoj razini Lukavec slabo poznat i malo promoviran. Kada bismo podijelili broj članaka koji govore o lukavečkoj utvrdi i o događajima koji su tamo organizirani sa godinama objavljivanja možemo zaključiti da je objavljeno manje od jednog članka godišnje. Međutim analizirajući lokalne internetske portale možemo zaključiti da je lukavečka utvrda poprilično zastupljena. Lokalni portali poput *VG online*⁸², *Kronike Velike gorice*⁸³, *VG Danas*⁸⁴ i *News portal Radio Banovine*⁸⁵ redovno izvještavaju o stanju Lukavca, budućoj obnovi utvrde, povijesti Lukavca i Turopolja te o događajima koji su tamo organizirani. Iz navedenih informacija može se izvući zaključak da je lukavečka utvrda kao jedna iznimna povijesna lokacija na nacionalnoj razini slabo zastupljena i malo poznata u javnosti, dok bi lokalnom stanovništvu grada Velike Gorice, Turopolja i okolice povijest utvrde i sva događanja oko nje trebala biti dobro poznata zbog konstantnog izvještavanja i prezentacije u javnosti.⁸⁶

⁸⁰ Večernji list (online, pristup 22.9.2023 https://www.vecernji.hr/pretraga?order=-publish_from&query=Lukavec)

⁸¹ Jutarnji List (online, pristup 22.9.2023. https://www.jutarnji.hr/pretraga?q=lukavec&time_range=2023)

⁸² Velika Gorica online (online, pristup 22.9.2023. <https://velikagorica.com/>)

⁸³ Kronike Velike Gorice (online, pristup 22.9.2023 <http://www.kronikevg.com/?s=lukavec>)

⁸⁴ VG Danas (online, pristup 22.9.2023 <https://www.vgdanas.hr/search.aspx?q=Lukavec>)

⁸⁵ Radio Banovina – news portal (online, pristup 22.9.2023 <https://www.radio-banovina.hr/?s=Lukavec>)

⁸⁶ Vidi graf 1 i graf 2 na x stranici.

Osim navedenih portala, za prezentaciju Lukavca kao turističke destinacije, u obzir možemo uzeti stranice turističkih zajednica, prvenstveno grada Velike Gorice, ali i Zagrebačke županije. Internetska stranica Turističke zajednice grada Velike Gorice donosi povijesni pregled Lukavca, ali i pregled manifestacija koje se tamo održavaju. Također, internetska stranica upotpunjena je mnoštvom slika koje bi mogle privući buduće posjetitelje u Turopolje i nudi poveznicu s ostalim značajnim lokacijama u blizini Lukavca.⁸⁷ O povijesti Lukavca, ali i cijelog Turopolja možemo saznati i na stranicama Plemenite općine turopoljske. Tamo je osim, redovnih vijesti na jako dobar način prezentiran turopoljski banderij koji svojim brojnim nastupima, često i inozemnim, promovira turopoljsku kulturnu baštinu, povijest, Lukavec ali i samo Turopolje. Na stranicama Plemenite općine turopoljske skenirani su brojni članci i monografije koje proučavaju turopoljsku povijest i na taj način omogućavaju korisnicima lakši pristup do literature. Stranica Plemenite općine suvremenog je dizajna i vrlo je atraktivna. Također, na stranici se mogu pronaći i brojne slike koje prikazuju različite znamenitosti, među kojima je i Lukavec.⁸⁸

Kao što je već navedeno u tekstu dva najznačajnija festivala koja su se odvijala u Lukavcu su *Perunfest* i *Legendfest*. To su festivali koji prezentiraju stare narodne priče i vjerovanja, namjenjeni većinom za djecu. Iako se festivali temelje na mitologiji i legendama, odnosno nisu povijesno utemeljeni, privuku velik broj ljudi. Na tim festivalima javnost se na zanimljiv način može upoznati s a zanimljivim lokacijama u Turopolju, a kod djece se može pobuditi interes za istraživanje lokalne i zavičajne povijesti. Svaki od festivala ima svoju vlastitu internetsku stranicu na kojoj se mogu vidjeti svi podatci vezani uz pojedini festival. *Perunfest* tako na svojoj stranici nudi uvid u prošlogodišnje festivale i sadrži sve podatke koji su potrebni posjetiteljima. Među tim informacijama nalazi se upute za lokaciju festivala, program festivala, cijena ulaznica i slične informacije.⁸⁹ Dok *Legendfest* na svojoj internetskoj stranici osim standardnih servisnih informacija sadrži informacije o povijesti Lukavca. Na toj internetskoj stranici moguće je dobiti uvid u cjeloviti povijesni pregled utvrde.⁹⁰

Analizom internetskih preglednika i raznih portala može se zaključiti da je promocija Lukavca ograničena na određeno uže područje grada Velike Gorice i Turopolja, dok na nacionalnoj

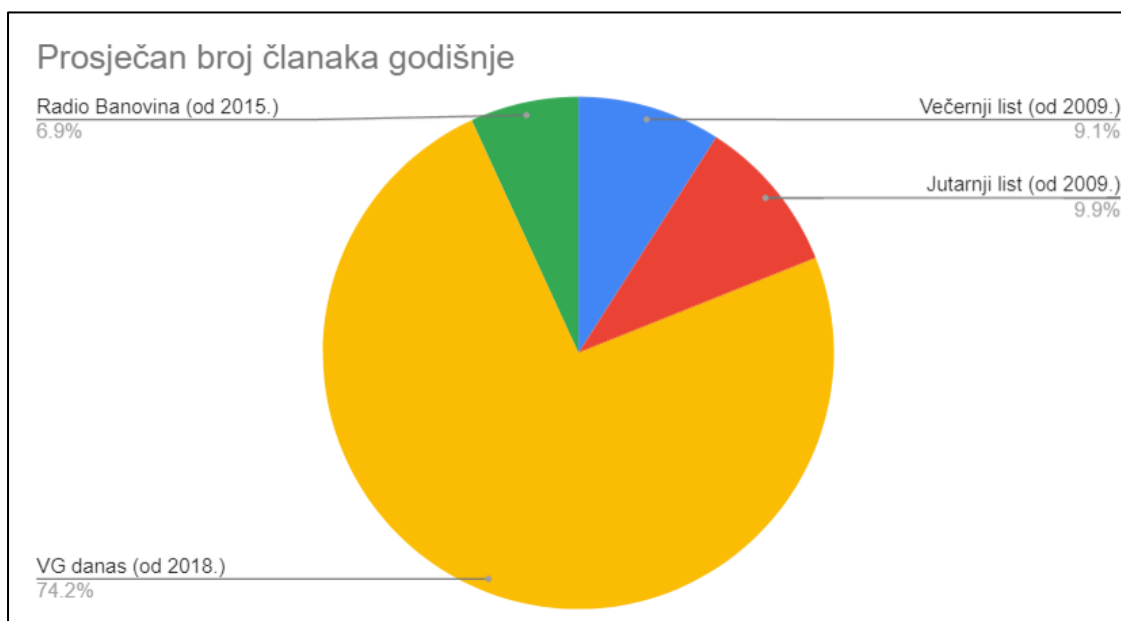
⁸⁷ Turistička zajednica grada Velike Gorice (online, pristup 22.9.2023. <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/stari-grad-lukavec/237?c=27>)

⁸⁸ Plemenita Općina Turopoljska (online, pristup 22.9.2023. <https://turopolje.hr/>)

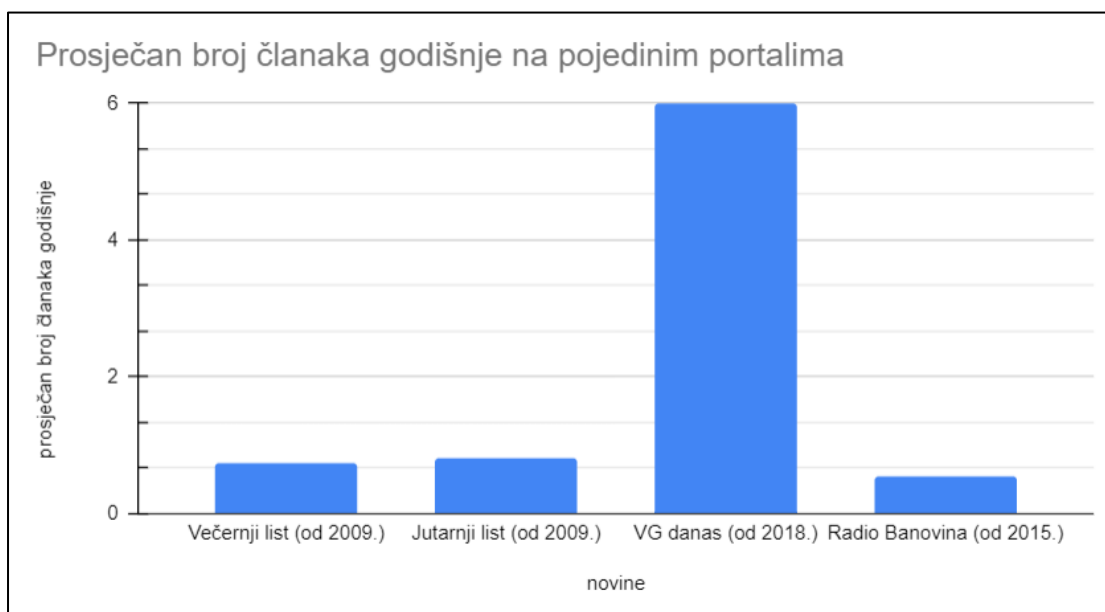
⁸⁹ Perunfest. (online, pristup 22.9.2023. <https://www.perunfest.hr/>)

⁹⁰ Legendfest online, pristup 22.9.2023. <https://legendfest.hr/festivali/>)

razini javnost nije upoznata s Lukavcem i događajima koji su se tamo odvijali do prije nekoliko godina. U današnje vrijeme vrlo su popularne razne društvene mreže na kojima je moguća promocija takvih i sličnih sadržaja, međutim u ovom istraživanju one nisu uzete u obzir zbog nemogućnosti kontrole sadržaja i zbog mnogih nestručnih objava i komentara.

Graf 1

Graf 2

10. Namjena Lukavca

Kao što je već u ranijim poglavljima napisano, Lukavec ima vrlo dugu, bogatu i zanimljivu povijest, koja se može iskoristiti na razne načine. Međutim, zbog nekih nedostataka Lukavec je u prošlosti bio poprilično malo iskorišten. Korišten je tek nekoliko puta godišnje za održavanje pojedinih proslava ili festivala. Utvrda je već nekoliko godina zatvorena zbog oštećenja zadobivenih u potresu i tek slijedi opsežna renovacija koja bi Lukavec trebala dovesti u stanje koje će biti bolje nego prijašnje. Zbog toga će u ovom dijelu rada biti prikazani načini na koje bi utvrda mogla biti iskorišten tako da bude na korist lokalnoj zajednici, ali i budućim eventualnim posjetiteljima.

Jedan od zanimljivih načina na koji bi lukavečka utvrda mogla biti iskorištena je otvaranje ugostiteljskog objekta poput restorana visoke kategorije. Zbog svoje iznimne lokacije i blizine dva velika hrvatska grada, Zagreba i Velike gorice, Lukavec predstavlja idealnu lokaciju za tu namjenu. Lukavcu pogoduje i dobra infrastruktura, odnosno nalazi se u naseljenom mjestu, a utvrda se nalazi neposredno uz asfaltiranu prometnicu. Osim dobre lokacije takvom ugostiteljskom objektu pogodovalo bi i jedinstvena gastronomska ponuda koja se može iskusiti u Turopolju. Turopolje je, kao što je već navedeno, poznato po turopoljskoj pasmini svinja čije meso je iznimne kvalitete. Osim mesa turopoljske svinje, turopoljske šume prepune su tartufa, namirnice koja je vrlo cijenjena u svjetskoj kuhinji.⁹¹ Osim ponude hrane, u Turopolju je razvijeno vinarstvo na obroncima Vukomeričkih gorica, gdje se uzgaja pretežno bijelo vino. Svojim izgledom ovaj barokni dvorac-utvrda bilo bi idealno mjesto za smještaj ugostiteljskog objekta u kojem bi se mogli probati specijaliteti i razne delicije i vina iz Turopolja i okolice. Takav objekt mogao bi ugostiti brojne posjetitelje, ali i razne službene događaje koji bi doprinijeli daljnjoj promociji Lukavca i Turopolja na nacionalnoj razini. Međutim, za ostvarenje takvog projekta postoji određena problematika. Da bi se takav projekt realizirao u utvrdu je potrebno uvesti nove instalacije koje bi omogućile osnovne uvjete za pripremu hrane, ali i boravak ljudi. Najvažnije je da se u utvrdu instalira sanitarni čvor koji bi posjetiteljima omogućio lakši boravak.

⁹¹ Turistička zajednica zagrebačke županije. „Tartufi.“ (online, pristup 27.9.2023. <https://visitzagrebcounty.hr/specijaliteti/tartufi/>)

Osim navedenog prijedloga ugostiteljskog objekta Lukavec bi bio odlična lokacija za zavičajni muzej u kojemu bi se mogli izložiti predmeti koji svjedoče povijesti turopoljskog kraja. Iz trenutnog stanja utvrde, posjetiteljima je nemoguće vizualizirati nekadašnji život unutar utvrde. Također, posjetitelji u Lukavcu ne mogu saznati ništa niti o istraživanjima koja su tamo vršena u nazad dvadesetak godina. Stoga bi bilo dobro da se u Lukavcu organizira stalna izložba koja bi posjetiteljima dala uvid u izgled nekadašnje drvene utvrde koja je stajala na istom mjestu. Idealno mjesto za izložbu koja bi prikazivala život nekadašnjeg drvenog zdanja i istraživanja koja su o tome provedena bilo bi prizemlje utvrde, odnosno unutarnji trijem. Ostale prostorije koje se nalaze u prizemlju utvrde mogle bi biti uređene, kao što im je bila i prvotna namjena, odnosno u njima bi se mogla prikazati i tamna strana povijesti Lukavca kada su u njemu bile zatočene, osuđivane i spaljivane žene koje su bile optužene da su vještice. Prostorije na prvom katu bile bi idealne za postav muzeja koji bi prikazivao život u Turopolju, ali i vojni aspekt Turopolja. Život u Turopolju u ranom novom vijeku obilježen je radom u poljoprivredi i preradom drveta u razne proizvode koji su olakšavali život lokalnog stanovništva. Veliko bogatstvo Turopolja su i bogato ukrašene narodne nošnje, koje su često bile izrađivane u vlastitim domaćinstvima. Stoga bi bilo dobro da se na neki način muzejski postav orijentira u tome smjeru kako bi posjetitelji na jednom mjestu dobili sve važne informacije o povijesti Turopolja i dobili uvid u turopoljsku kulturnu baštinu.

Kako je Lukavec prvenstveno zgrada koja je izgrađena u vojne svrhe, prvenstveno zbog obrane od Osmanlija, i čiju povijest su obilježili brojni sukobi hrvatskih velikaša s lokalnim plemstvom, bilo bi dobro da se unutar utvrde ili u perivoju utvrde prikaže način na koji se u kasnom srednjem vijeku i ranom novom vijeku ratovalo. Turopoljci su, kako je već navedeno, imali vlastitu vojsku, turopoljski banderij, koji još uvijek djeluje u nekom obliku i upravo zbog toga bi taj aspekt turopoljske povijesti trebao biti prikazan unutar lukavečke utvrde.

Osim ovih navedenih prijedloga zasigurno postoje i ostali načini na koji bi se ova iznimna lokacija iskoristila. Lukavcu tek predstoji duga i vrlo skupa obnova pa postoji stvarna mogućnost da se neki od ovih projekata ostvari barem u nekom obliku.

11. Zaključak

Utvrda Lukavec je zanimljiva lokacija koja ima bogatu povijest i atraktivan izgled. Njezina povijest seže još u srednji vijek, a današnja utvrda izgrađena je sredinom 18. stoljeća. Osim bogate višestoljetne povijesti, uz utvrdu se vežu i brojne zanimljive legende o kojima javnost vrlo malo zna. Utvrda je okružena šumom koja se naziva *Turopoljski lug*, i koja sama po sebi ima vrlo bogatu povijest, ali i floru i faunu. Osim šume, u blizini Lukavca nalazi se još nekoliko vrlo zanimljivih lokacija s bogatom poviješću. Lukavec zbog toga ima brojne potencijale koji bi se mogli iskoristiti razvijajući neku vrstu edukativnog, avanturističkog ili seoskog turizma. Do sad takva vrsta promocije Lukavca nije bila prisutna, ali možda nakon obnove koja bi tek trebala započeti bude. Turizam u kontinentalnoj Hrvatskoj svake godine sve više se razvija pa postoji realna mogućnost da i Lukavec dobije novu namjenu.

U uvodu je istaknuto istraživačko pitanje na koje se u sljedećih nekoliko poglavlja pokušao dati odgovor. Na početku rada prikazano je koji načine i pristupe u istraživanju koriste povjesničari koji se bave javnom povijesti. Tamo su izneseni zaključci nekih od najpoznatijih američkih povjesničara, koji bi se mogli nazvati utemeljiteljima novog pristupa istraživanja povijesti. Nadalje, predstavljeni su povijesni pregledi Plemenite općine turopoljske i Lukavca. Važno je dati povijesni pregled kako bi se lakše objasnio kontekst i dobio odgovor na cjelokupno istraživanje. Povijesni pregled Plemenite općine turopoljske tu se nalazi zato što je sama općina bila graditelj i vlasnik Lukavca sve do 1947. godine kada se zgrada utvrde nacionalizira, a općina gasi. U sljedećim poglavljima prikazane su restauracije koje su u Lukavcu provedene od devedesetih godina dvadesetog stoljeća, kada se krenulo aktivnije razmišljati o novoj namjeni Lukavca. Osim navedenog, ovaj rad dao je prijedlog na koji način bi se mogla izvesti terenska nastava zavičajne povijesti u Lukavcu za šeste razrede osnovne škole ili za druge razrede gimnazije. Uz prijedlog terenske nastave priloženi su radni listići za učenike koji bi im trebali pomoći da samostalnim učenjem i otkrivanjem na lokaciji terenske nastave dođu do vlastitih zaključaka. Da bi terenska nastava doprinijela cjelokupnoj kvaliteti nastave, nastavnici se moraju pobrinuti da ona bude isplanirana i navedena na ispravan način. Takvom terenskom nastavom učenici mogu uvidjeti važnost povijesnih izvora koji su ujedno i spomenici kulture te bolje upoznati zavičajnu, odnosno lokalnu povijest. Nadalje, u sljedećih nekoliko poglavlja rada prikazano je na koji način je utvrda Lukavec prezentirana u javnosti i kako je zapamćena u kulturi sjećanja lokalnih stanovnika. Analizom i usporedbom raznih internetskih portala

zaključeno je da je Lukavec u javnosti zastupljen većinom na lokalnoj razini, dok na portalima koji su na nacionalnoj razini ne postoji puno informacija o njemu. Uspoređujući Lukavec sa drugim sličnim lokacijama u Hrvatskoj prikazani su primjeri dobre prakse iskorištavanja takve vrste građevina koje bi bile na korist cijelome društvu. Posljednje poglavlje donosi konkretne ideje na koji način bi utvrda Lukavec trebala biti iskorištena tako da ona kao takva promovira povijest i kulturnu baštinu Turopolja.

U radu je korišteno nekoliko pisanih izvora od kojih je jedan za potrebe istraživanja preveden s latinskog. Korištena je stručna literatura, ali i razni internetski izvori poput online članaka i raznih internetskih stranica kako bi se na kvalitetan način mogla prikazati javna povijest.

Na kraju se može zaključiti kako je važno promovirati lokacije poput Lukavc u javnosti kako bi se one očuvale i iskoristile na ispravan način, ali i tako da cjelokupno društvo ima koristi od iste. Lukavec predstavlja neprocjenjivi izvor za srednjovjekovnu, ali i ranonovovjekovnu povijest i zbog toga je važno da se, prvenstveno u školama, probudi svijest o važnosti učenja lokalne i zavičajne povijesti. Učenici bi učenjem zavičajne i lokalne povijesti trebali uvidjeti važnost povijesnih izvora koji su spomenici kulture i svjedoci prošlog vremena.

12. Bibliografija

Izvori:

1. *Povijesni spomenici plem. Općine Turopolja*. Priredio Emilij Laszowski. Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1904.
2. Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju, 1895. (I.-XXI.) str. 199-204, Zagreb 1895. (online, posljednji pristup 14.7.2023. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=lks&datum=1895&size=45&page=232>)

Literatura:

1. Ashton, Paul i Hilda Kean. *Public history and heritage today: people and their pasts*. New York: Palgrave, 2012.
2. Cauvin, Thomas. *Public history – a textbook of practice*. New York: Routledge, 2016.
3. Cvetković, Ivan. *Lukavec*. Samobor: Tiskara Domagoj, 2008.
4. Damiani, Suzana. „Lukavec, Oratorij sv. Lucije, zidne slike.“ Konzervatorsko-restauratorski rad. Akademija likovnih umjetnosti, Zagreb, 2014.
5. Đikić, Domagoj, Marija Đikić, Danijel Karolyi, Vlatko Rupiće, Krešimir Salajpal. „Biological characteristics of turopolje pig breed as factor in renewing and preservation of population.“ *Stočarstvo: Časopis za unapređenja stočarstva*, vol. 64, no. 2-4 (2010): 79-90.
6. Horvat, Anđela. *Između gotike i baroka*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975.
7. Jadrić, Natalija. „Učenje izvan učionice.“ *Povijest u nastavi* vol.32, no.1., (2021.)
8. Jovičić, Radivoje. „Povijesno oružje banderija Plemenite općine turopoljske.“ *Ljetopis Grada Velike Gorice*, (2010.)
9. Knezović, Ivan. „Lukavec prije Lukavca.“ *Ljetopis Grada Velike Gorice*, (2007).
10. Knezović, Ivan. „Redni broj 77.“ *Hrvatski arheološki godišnjak* 2 (2005.)
11. Koren, Snježana. *Čemu nas uči povijest?* Zagreb: Profil, 2014.
12. Laszowski, Emilij. *Povijest Plemenite općine Turopolja, svezak I*. Zagreb: Tiskara Antuna Scholza, 1910.
13. Laszowski, Emilij. *Povijest Plemenite općine Turopolja, svezak II*. Zagreb-Hrašće:

Tiskara Markulin, 1996.

14. Laszowski, Emilij. *Progon vještica u Turopolju: kulturno-historijski prikaz*. Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara, 1914.
15. Latinčić, Dubravka, Krešimir Regan. „Turopoljske utvrde.“ *Studia lexicographica: časopis za leksikografiju i enciklopedistiku*, br.29, 2021.
16. Lučić, Zdravko. „Kratka povijest Turopolja.“ *Ljetopis Grada Velike Gorice*, (2010.).
17. Mihelčić, Natalija. „Međupredmetno povezivanje povijesti, zemljopis, glazbe i terenskog rada.“ *Povijest u nastavi*, (2015.)
18. Pešorda, Suzana. „Usklađivanje kurikuluma zavičajne povijesti kao dodatne nastave u gimnazijama s kurikulumom Povijesti u gimnazijama.“ *Povijest u nastavi*, (2020.)
19. Skok, Pavao. *Izvanučionička nastava*. Zagreb, Lučko: Pedagoški servis, 2002.
20. Vukelić, Deniver. *Magija na hrvatskom povijesnom prostoru*. Zagreb: Školska knjiga, 2021.

Online literatura:

1. Centar za posjetitelje Medvedgrad. „Legendarna žena.“ . (online, posljednji pristup 22.9.2023. <https://medvedgrad.eu/legendarna-zena/>)
2. „Kultura sjećanja“ *Centar za suočavanje s prošlošću*. (online, posljednji pristup 21.9.2023. <https://kulturasjecanja.documenta.hr/hr/>)
3. „Dobrodošli u Lukavec“ *Cityportal.hr*, 29. lipnja 2023. (online, posljednji pristup 4.8.2023 <https://cityportal.hr/dobrodosli-u-lukavec-vjestice-na-lomaci-susjedi-na-lopati-a-prva-slova-u-dvorcu/>)
4. „Dvorac Lukavec – Sindikat (opet) sprema ples koji ne smijete propustiti!“ *Story*, 13. lipnja 2017. (online, posljednji pristup 21.7.2023 <https://story.hr/Celebrity/a86013/DVORAC-LUKAVEC-Sindikato-opet-sprema-ples-koji-ne-smijete-propustiti.html>)
5. *Jutarnji list*. (online, posljednji pristup 22.9.2023. https://www.jutarnji.hr/pretraga?q=lukavec&time_range=2023)
6. „Kak je navek bilo, navek tak mora biti“ *Mjesni odbor Lukavec*, 13. studenog 2022. (online, posljednji pristup 4.8.2023. <https://lukavec.hr/kak-je-navek-bilo-navek-tak-mora-bit/>)

7. „Kako je izgledao stari Lukavec i kada će u potpunosti biti obnovljen.“ *Kronike Velike Gorice*, 18. listopada 2016. (online, posljednji pristup 11.7.2023. <http://www.kronikevg.com/foto-kako-je-izgledao-stari-grad-lukavec-i-kada-ce-bit-kompletno-obnovljen/>)
8. Kronike grada Velike Gorice . (online, posljednji pristup 22.9.2023. <http://www.kronikevg.com/?s=lukavec>)
9. Kud Stari grad Lukavec. (online, posljednji pristup 21.9.2023. <https://kudstarigradlukavec.hr/>)
10. Legendfest. (online, posljednji pristup 25.9.2023. <https://legendfest.hr/festivali/>)
11. „Održivi kulturni turizam.“ (online, posljednji pristup 14.7.2023.) <https://culture.ec.europa.eu/hr/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/sustainable-cultural-tourism>
12. Perunfest. (Online, posljednji pristup 22.9.2023. <https://www.perunfest.hr/>)
13. Plemenita Općina Turopoljska. (online, posljednji pristup 22.9.2023. <https://turopolje.hr/>)
14. „Prapovijesna šuma u srcu Turopolja.“ *Kronike Velike Gorice*, 13. kolovoza 2015. (online, posljednji pristup 14.7.2023. <http://www.kronikevg.com/foto-prapovijesna-suma-u-srcu-turopolja/>)
15. Radio Banovina – news portal (online, posljednji pristup 22.9.2023. <https://www.radio-banovina.hr/?s=Lukavec>)
16. Renesansni festival. (online, posljednji pristup 26.9.2023. <https://www.renesansnifestival.hr/najava-renesansni-festival-2022/>)
17. Šimunjak, Filip. *Javna povijest – izazovi i mogućnosti* (online). Povcast, 2021. (<https://povcast.ffzg.unizg.hr/javna-povijest-izazovi-i-mogucnosti/> pristup 10.7.2023.)
18. Turistička zajednica grada Velike Gorice (online, posljednji pristup 22.9.2023. <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/stari-grad-lukavec/237?c=27>)
19. Turistička zajednica grada Velike Gorice. „Jurjevo u Lukavec-gradu“(online, pristup 25.9.2023. <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/turopoljsko-jurjevo/220?c=49>)
20. Turistička zajednica područja Donja Stubica i Gornja Stubica. „Seljačka buna.“ (online, posljednji pristup 26.9.2023. <https://www.gupcev-kraj.hr/hr/seljacka-buna/>)
21. Turistička zajednica zagrebačke županije. „Tartufi.“ (online, posljednji pristup 27.9.2023. <https://visitzagrebcounty.hr/specijaliteti/tartufi/>)

22. „Važnost razvoja kontinentalnog turizma“ (online, posljednji pristup 14.7.2023.) <https://www.kurija-jankovic.com/blog-archive/vaznost-razvoja-kontinentalnog-turizma/>
23. Večernji list. (online, posljednji pristup 22.9.2023. https://www.vecernji.hr/pretraga?order=-publish_from&query=Lukavec)
24. Velika Gorica online (online, posljednji pristup 22.9.2023 <https://velikagorica.com/>)
25. Veliki Tabor. „Legenda o Veroniki Desinićkoj.“ (online, posljednji pristup 22.9.2023. <https://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/legenda-o-veroniki-desinickoj>)
26. Veliki Tabor. „Povijest.“ (online, posljednji pristup 26.9.2023. <https://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/povijest>)
27. VG Danas (online, posljednji pristup 22.9.2023. <https://www.vgdanas.hr/search.aspx?q=Lukavec>)

13. Popis slikovnih prikaza

1. Slika 1 - Skica drvenog Lukavca. preuzeto iz Borivoj Popovčak. „Turopoljski grad Lukavec.“ Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, 1986.
2. Slika 2 – Prikaz zidane utvrde izgrađene sredinom 18. stoljeća, na fotografiji se vide ostaci opkopa nekadašnje drvene utvrde. (preuzeto online, posljednji pristup 7.8.2023. <https://mixmagadria.com/read/bsh-events-paco-osuna-lukavec-eventi>)
3. Slika 3 – Prikaz unutrašnjeg dvorišta, autor fotografije Katarina Slanec, 2020.
4. Slika 4 – Prikaz kapelice sv. Lucije na prvom katu, iznad ulaza, autor fotografije Katarina Slanec, 2020.
5. Slika 5 - Prikaz unutrašnjosti Lukavca prije obnove. (preuzeto online, posljednji pristup 7.8.2023. <http://www.kronikevg.com/foto-kako-je-izgledao-stari-grad-lukavec-i-kada-ce-biti-kompletno-obnovljen/>)
6. Slika 6 – Prikaz sjeverozapadne strane Lukavca prije obnove. Na fotografiji je vidljivo da je originalna bakrena lukovica zamijenjena drvenom piramidalnom konstrukcijom koja je pokrivena crijepom. (preuzeto online, posljednji pristup 7.8.2023. <http://www.kronikevg.com/foto-kako-je-izgledao-stari-grad-lukavec-i-kada-ce-biti-kompletno-obnovljen/>)

7. Slika 7 – Prikaz Lukavca s kraja 19. stoljeća. Na fotografiji je vidljiva originalna bakrena lukovica, koja je tek kasnije zamijenjena drvenom piramidalnom konstrukcijom koja je pokrivena crijepom. Preuzeto iz Ivan Cvetković. *Lukavec*. Samobor: Tiskara Domagoj, 2008.
8. Slika 8 – Prikaz turopoljske svinje na ispaši u Turopoljskom lugu. (preuzeto online, posljednji pristup 27.9.2023. <https://klubselo.hr/suncokret/nagrada/2022/234>)
9. Slika 9 – Prikaz spomenika *Vrata od krča* koji se nalazi u Turopoljskom lugu i na kojem se nalazi natpis „Ovdje su rascvjetane livade plemenitih Turopoljaca koje su, tijekom pet godina udruženim radom i zalaganjem, iskrčile marljive ruke. 1774. godine započele su krčiti, napokon 1779. razdijeljene su na svu braću, koja ovdje zadobiše jednake dijelove.“ (preuzeto online, posljednji pristup 27.9.2023. <http://www.tzvg.hr/sadrzaj/pregled/vrata-od-krca/236?c=27>)
10. Slika 10 – Prikaz paljenja jurjevskog krijesa ispred Lukavca. Krijes pali kapetan turopoljskog banderija Darko pl. Cvetković. (preuzeto online, posljednji pristup 26.9.2023. <https://velikagorica.com/vijesti/cityportal-98866>)
11. Slika 11 – Prikaz *Perunfesta* u Lukavcu (preuzeto online, posljednji pristup 26.9.2023. <https://www.perunfest.hr/>)
12. Slika 12 – Prikaz replike drvenog topa u unutarnjem dvorištu utvrde, autor fotografije Katarina Slanec, 2020.
13. Slika 13 - Prikaz pošumljavanja zemljišta oko utvrde Lukavec iz 1960. godine. (preuzeto online, zadnji pristup 7.8.2023. <https://lukavec.hr/kak-je-navek-bilo-navek-tak-mora-bit/>)
14. Graf 1 – Kružni dijagram je prema podacima iz ovog diplomskog rada izradila Ana Vukčević (27.9.2023.). Prikazuje prosječan broj članaka koji govore o utvrdi Lukavec, a objavljeni su na pojedinim portalima
15. Graf 2 – Graf je prema podacima iz ovog diplomskog rada izradila Ana Vukčević (27.9.2023.). Prikazuje prosječan broj članaka koji govore o utvrdi Lukavec, a objavljeni su na pojedinim portalima

14. Sažetak

Kao što i sam naslov rada govori, ovaj rad se bavi javnom povijesti Turopolja na primjeru Lukavca. Lukavec je utvrda čija povijest seže još u srednji vijek. Današnje zdanje izgrađeno je sredinom 18. stoljeća i predstavlja jedinu zidanu utvrdu u Turopolju. Problematika Lukavca je što je utvrda kompletno obnovljena, međutim, utvrda je većinu godine stajala prazna, neiskorištena i zatvorena za posjetitelje. Ovaj rad prikazat će na koji način bi se trebalo pristupati obradi javne povijesti i na koji način bi se utvrda Lukavec mogla iskoristiti u edukativno-turističke svrhe. Osim navedenog, prikazana je povijest Plemenite općine turopoljske, koja je financirala izgradnju utvrde, povijest samog Lukavca i sve restauracije zajedno sa arheološkim istraživanjima koja su na utvrdu obavljena od devedesetih godina 20. stoljeća. U radu se također predlaže da se Lukavec iskoristi u nastavi povijesti u šestim razredima osnovnih škola ili u drugim razredima gimnazije kao tema iz zavičajne povijesti u obliku izvanučioničke terenske nastave.

15. Summary

As the title of the work itself suggests, this work deals with the public history of Turopolje using the example of Lukavec. Lukavec is a fortress whose history dates back to Middle Ages. The present-day structure was built in the mid-18th century and represents the only stone fortress in Turopolje. The issue with Lukavec is that while fortress has been completely renovated, it remained empty, unused, and closed to visitors for most of the year. This paper will demonstrate how the treatment of public history should be approached and how the Lukavec fortress could be utilized for educational and tourist purposes. Additionally, the history of the Noble Municipality of Turopolje, which financed the construction of the fortress, is presented, along with the history of Lukavec itself and all restorations, including archeological research conducted at the fortress since 1990s. The work also proposes that Lukavec be used in history education for sixth-grade elementary school students or in second grades of high school as a topic in local history in the form of field trips outside the classroom.